

Lunds Universitet

Socialhögskolan

Socialt arbete med inriktning mot kulturmöten och integration

SOL 066

HT 2005

ÄLDRE INVANDRARES KANALER FÖR REPRESENTATION

MED FOKUS PÅ FÖRENINGSLIV

Författare: Birthe Wallace

Birgit Wiese

Handledare: Ingrid Nilsson Motevasel

Abstract

The aim of this study was to highlight who represents elderly immigrants and apply the theory of *social exclusion*. We chose channels for representation that we found important in relation to this group. The first part is a study of available literature of the subject. We found three main arenas: participation in elections, participation in associations and clubs and representation in political institutions. The findings showed a democratic deficit among elderly immigrants, which gave an indication of *social exclusion* from the political arena and from participation in associations.

For the second part we decided to concentrate on the arena of participation in associations and clubs that represent the elderly and/or immigrants. The aim was to get a wider picture of the local level. We interviewed spokespersons from different organisations for elderly persons and immigrants. We tried to find an answer to whether elderly immigrants fit in within the organisations. The empirical data showed an underrepresentation within the chosen organisations. The application of the theory of *social exclusion* showed no evidence of active exclusion. However, we found signs of passive exclusion. Our approach here was of the perspective of organisations and we therefore suggest further studies with the perspective of the individual elderly immigrant.

Innehållsförteckning

Förord	4
1. Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.1.1 Begreppet äldre invandrare	6
1.2 Syfte och frågeställningar.....	7
1.3 Disposition	8
1.4 Metod och urval	8
1.4.1 Genomförande	9
1.4.2 Metoddiskussion	10
1.5 Etiska övervägande	11
1.6 Teori	11
2. Bakgrund	12
2.1 Statistik.....	12
2.2 Dubbel utsatthet.....	13
3. Resultat av litteraturstudie	14
3.1 Valdeltagande.....	14
3.2 Föreningsliv.....	16
3.2.1 Invandrarföreningar.....	18
3.2.2 Pensionärsorganisationer	19
3.2.2.1 Beskrivning av organisationerna	20
3.2.2.2 Pensionärskommittéer	20
3.3 Representation i politiska organ.....	21
3.3.1 Äldres representation	22
3.3.2 Invandrapolitiker	23
3.3.3 Eldsjälar/idébärare	24
4. Resultat av intervjuundersökning	25
4.1 Politisk verksamhet	25
4.1.1 Hjärtefrågor	25
4.1.2 Arenor.....	26
4.1.3 Upplevelse av påverkan	28
4.1.4 Särskilda behov för äldre invandrare	30
4.2 Social verksamhet	32
4.2.1 Sociala aktiviteter.....	32
4.2.2 Mötesplatser	34
4.2.3 Projekt	35
4.2.4 Medlemskap och delaktighet bland äldre invandrare.....	36
5. Analys av resultat	37
5.1 Analys av litteraturstudien	37
5.2 Analys av empiri	40
6. Slutdiskussion	43
Källförteckning	47

Förord

Vi vill ta detta tillfälle i akt att tacka de personer som har gjort det möjligt för oss att genomföra vår uppsats. Ett stort tack till de företrädare för olika organisationer som på kort varsel under en hektisk juletid ställde upp på intervjuer.

Tack till företrädarna från LIFS, PRO, RPG, SPI, SPF och SPRF för deras välbemötande. Vi hade få kunskaper om vårt ämne när vi började vår resa och vi har lärt oss mycket under hela processen av uppsatsskrivandet.

Dessutom vill vi naturligtvis ge ett stort tack till vår handledare Ingrid Nilsson Motevasel, som har gett oss vägledning och råd.

Slutligen vill vi tacka Jörgen som orkade att läsa vår uppsats några gånger.

Lund i januari 2006

Birgit Wiese och Birthe Wallace

1. Inledning

1.1 Problemformulering

I vår uppsats har vi valt att fördjupa oss i ämnet äldre invandrare. Vi har läst kursen Kulturmöten och Integration samt Socialt arbete med äldre, vilket väckte vårt intresse för denna grupp. I våra diskussioner framkom vår okunskap och vi upplevde äldre invandrare som en osynlig grupp vilken i litteraturen ofta framställs som utsatt. Äldre invandrare över 65 år är dessutom en växande grupp i Sverige. Det finns dock svårigheter att tolka befintlig statistik som visar kategorins storlek. Den statistik som finns, redovisar inte antalet äldre invandrare utan uppger antalet äldre födda utomlands. De utomlands födda utgör 8,6 procent av den totala populationen äldre över 65 år (Socialstyrelsens rapport 1999:4).

Under hela hösten hade vi funderingar på olika uppsatsämnen. Efter en föreläsning om *social exclusion* blev vi inspirerade och ville undersöka denna teori i relation till äldre invandrare. I början av vårt uppsatsarbete frångick vi dock från teorin och började istället undersöka vem som för gruppens talan. På så sätt kom vi in på olika kanaler för representation. Vi började med litteraturstudier och valde att fokusera på några utvalda arenor: valdeltagande, föreningsliv och representation i politiska organ. Det framkom i litteraturen, som tar utgångspunkt i brukarens perspektiv, att föreningar kan utgöra en viktig kanal vilket ledde till en nyfikenhet hur denna representation gestaltar sig på en lokal nivå.

Organisationer och föreningar spelar därmed också en viktig roll i det politiska livet genom att de utgör en kanal för och representerar olika samhällsgruppers särintressen inför politiska beslut [...] Hur hade då invandrarna tagit vara på sina möjligheter att genom medverkan i organisationer och föreningar i det svenska samhället förstärka sin intresserepresentation och få sina intressen tillgodosedda i den politiska beslutsprocessen (Bäck och Soininen 1996 s. 487).

För oss framstod det ganska snart som självklart att undersöka organisationer som företräder äldre och/eller invandrare. Vi beslöt därför att utföra intervjuer med företrädare av pensionärsorganisationer varav ett var ett politiskt parti. Det är därför empirin utgår från ett organisationsperspektiv. Dessutom har vi intervjuat en representant från en samorganisation för invandrarföreningar i Lund. Vi ville inte enbart undersöka huruvida dessa organisationer företräder äldre invandrades intressen, utan även titta på den sociala verksamheten. Våra tankegångar kretsade runt hur relationen mellan organisationer och äldre invandrare ser ut. Vi

ansåg på ett tidigt stadium att den sociala verksamheten är ett sätt att dra till sig nya medlemmar som i sin tur uppmärksammar särfrågor.

Under uppsatsens gång återkom vi alltemellanåt till begreppet *social exclusion*. Detta föranledde oss att återuppta studier runt teorin för att pröva dess användbarhet i vår uppsats.

1.1.1 Begreppet äldre invandrare

Först måste vi definiera begreppet *invandrare*, vilket innefattar många olika kategorier av samhällsmedlemmar, men det finns en gemensam nämnare: alla har på ett eller annat sätt utländskt påbrå. Invandrare kan till följd därav vara födda i Sverige eller i utlandet och kan vara med eller utan svenskt medborgarskap.

Den vidaste definitionen omfattar alla födda utomlands och deras barn; den snävaste inbegriper endast utländska medborgare födda utomlands (Bäck och Soininen 1996). I litteraturen och offentlig statistik används andra termer såsom naturaliserade svenskar, utrikes födda, utländska medborgare och utlänning. Naturaliserade svenskar har genom ansökan fått svenskt medborgarskap. Utländska medborgare är de som ej har svenskt medborgarskap och har därför inte fullt ut samma rättigheter. Utlänning används då man talar om utländska medborgare som vistas tillfälligt i Sverige, till exempel asylsökande eller personer med tillfälligt arbetstillstånd (Bäck och Soininen 1996).

I statistiska sammanhang är de frekventaste termerna utrikes födda eller utländska medborgare. Det är därför viktigt att vara medveten om utgångspunkten av en undersökning. Det finns nämligen skillnader mellan utrikes födda som innefattar naturaliserade och utländska medborgare. De sistnämnda omfattar även barn till utländska medborgare som inte har invandrat, utan är födda i Sverige (Sahlberg 2000).

Vad gäller begreppet *äldre* förekommer olika utgångspunkter. Songur (1996) intervjuade i sin undersökning äldre invandrare från åldern 55 år, då medellivslängden bland vissa grupper är kortare och man betraktas som gammal redan innan pensionering. Ett annat exempel är Socialstyrelsens rapport (1999:4) *Äldre födda utomlands* som utgår från 65 år eller äldre. I vår uppsats använder vi statistik som utgår från åldern 65 år.

Socialstyrelsen (1999:4) uppmärksammar att begreppet *äldre invandrare* kan skapa en ”vi” och ”dom” känsla som delar upp äldre i två kategorier, ”våra och deras äldre”. Detta kan utgöra ett hinder där man endast ser skillnaderna framför det som alla äldre har gemensamt. Även Songur (2002) ifrågasätter användningen av invandrarbegreppet då det anses leda till ett *vi-och-dom* tänkande. Begreppet förknippas allmänt med samhällsproblem och olika grupper klumpas ihop i en heterogen grupp som särskiljes från gruppen ”svenskar” där termen ”invandrare” har fått en nedsättande konnotation (SOU 2005:112).

Ronström (1996) för en diskussion om huruvida kategorin ”äldre” eller ”invandrare” är överordnad. ”Vad händer då när de båda begreppen ’äldre’ och ’invandrare’ kombineras? Är det då ålder eller etnicitet som prioriteras, är det ’natur’ eller ’kultur’?” (Ronström 1996 s. 63). Det finns fyra olika teoretiska aspekter: kategorin äldre dominerar, det vill säga alla äldre människor betraktas som lika oavsett härkomst. Det kan även vara tvärtom, det vill säga invandraraspekten har överhand. En tredje aspekt är en sammansmältning av de båda begreppen som bildar en ny kategori ”äldre invandrare”, där följderna blir många undergrupperingar av olika etniska grupper. Exempel är upprättandet av etniska pensionärsföreningar och servicehus. Den fjärde och sista är de individer som ej har en naturlig plats i någon av de föregående kategorierna. ”De hamnar i ett slags begreppsligt vakuum och blir socialt och kulturellt osynliggjorda” (Ronström 1996 s.63). Denna grupp känner varken tillhörighet med svenska pensionärsföreningar eller den egna kulturkretsen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet är att med litteraturen som utgångspunkt beskriva några av de äldre invandrarernas kanaler för representation, nämligen valdeltagande, representation i politiska organ och föreningsliv. Sedan har vi valt ut en av dessa arenor för den empiriska delen, nämligen föreningsliv. Syftet är att belysa relationen mellan föreningar och äldre invandrare genom att beskriva den politiska och sociala verksamheten, samt att undersöka huruvida denna grupp har en plats inom Pensionärernas Riksorganisation (PRO), Sveriges Pensionärsförbund (SPF), Sveriges Pensionärers Riksförbund (SPRF), Riksförbundet Pensionärsgemenskap (RPG), Sveriges Pensionärers Intresseparti (SPI) och Lunds Invandrarföreningars Samarbetsorganisation (LIFS).

Våra frågeställningar är:

- Hur belyser litteraturen några av oss utvalda kanaler för representation vad gäller äldre invandrare?
- Hur beskrivs den politiska verksamheten av företrädare för utvalda organisationer?
- Hur ser den sociala verksamheten ut i relation till äldre invandrare inom av oss utvalda organisationer?
- Har äldre invandrare en plats i de utvalda organisationerna?

1.3 Disposition

Uppsatsen består av två delar, där den första har sin utgångspunkt i tidigare forskning.

I vår litteraturstudie har vi valt att belysa valdeltagande, föreningsliv och representation i politiska organ. Den andra, empiriska delen är en intervjustudie med representanter från pensionärsorganisationer och en samarbetsorganisation för invandrarföreningar. Sedan följer en analys av materialet där vi söker att koppla empirin till teori. Uppsatsen avslutas med en slutdiskussion.

1.4 Metod och urval

Vi har valt att i denna uppsats kombinera två undersökningsmetoder: en litteratur- och en intervjustudie. Vad gäller underlag för litteraturstudien utförde vi sökningar via Internet och litteraturlitdbaser, vilket gav ett rikligt utbud. Vi valde ut forskning som berör invandrares demokratiunderskott, det vill säga valdeltagande, representation i politiska organ och föreningsliv. Litteraturen sträcker sig från statistik, offentliga utredningar, forskningsrapporter, avhandlingar till utländsk forskning. Svårigheten var att hitta material som berör specifikt äldre invandrares demokratiunderskott. Den mesta av litteraturen behandlar inte enbart äldre invandrare, utan har ett vidare perspektiv och omfattar hela gruppen invandrare. För att få mer kunskap om pensionärsorganisationer har vi i vårt urval även litteratur som belyser dessa.

Den andra undersökningsmetoden som vi har valt att utföra är kvalitativa intervjuer med representanter av olika organisationer varav ett är ett politiskt parti. På grund av geografiska och tidsmässiga begränsningar har vi även genomfört intervjuer via e-post och telefon.

Urvalet av intervjupersoner har styrts av strategiska och bekvämlighetsskäl och materialet är därför inte representativt i statistisk mening.

Resultatet blev totalt sex intervjuer med företrädare varav fyra var från olika intresseorganisationer: Pensionärernas Riksorganisation (PRO), Sveriges Pensionärsförbund (SPF), Sveriges Pensionärers Riksförbund (SPRF), Riksförbundet Pensionärs gemenskap (RPG). En intervju genomfördes med Sveriges Pensionärers Intresseparti (SPI). Vi ville dessutom utföra intervjuer med invandrarorganisationer, men fann svårigheter att välja ut några få ur en stor mängd. Genom Lunds kommuns hemsida upptäckte vi att det finns en samarbetsorganisation: Lunds Invandrarföreningars Samarbetsorganisation (LIFS). Denna företräder 26 olika föreningar och är engagerad i Lunds Integrationsråd.

Därutöver har vi utfört två intervjuer via e-post. Anledningen var att SPRF i Stockholm har haft ett projekt i samverkan med invandrarorganisationer och vi ville få mer information. Den andra e-post intervjun är med SPF:s internationella förening. En kort telefonintervju har genomförts med Sveriges Kommunaltjänstemannaförbund (SKTF).

Endast en organisation har vi misslyckats att få kontakt med, nämligen Svenska Kommunalpensionärernas Förbund (SKPF). Dessutom har vi gjort försök att kontakta RPG:s samhälls- och invandrar utskott, men har ej fått gensvar.

Vårt källmaterial för litteraturstudien har hämtats både från litteratur och Internet. Vi anser att materialet är representativt för vårt problemområde och tillförlitligt, då det består av officiella tryck och forskning. De internetsidor som vi har använt oss av är knutna till kända organisationer och webbplatser och kan därför anses trovärdiga.

1.4.1 Genomförande

Vi har gjort litteratursökningar via olika sökmotorer, både nationella och internationella. Efter en vid sökning runt begreppen *äldre* och *invandrare* fann vi att det var nödvändigt att avgränsa till begrepp som är relevanta för vår uppsats. Vi upptäckte att det finns mycket skrivet om äldre invandrare, men huvudsakligen utifrån ett omsorgs- och hälsoperspektiv. Detta fick oss att tänka i andra banor och vi började söka på andra begrepp såsom *medborgarskap*, *ageing minority*, *elderly*, *immigrant*, *pensionärsorganisationer*, *föreningsliv*, *invandrarföreningar* och *representation*. Resultatet blev litteratur och utredningar om invandrades demokratiunderskott. Vi har även utfört sökningar av begreppet *social exclusion*. I samband med detta nyckelbegrepp har vi dessutom sökt under *social exkludering*, *integration*, *utestängning* och *exkludering*.

Det stod klart för oss ganska tidigt i uppsatsarbetet att vi ville utföra intervjuer med organisationer som riktar sig till äldre och/eller invandrare. Med hjälp av litteraturen fick vi reda på de största pensionärsorganisationerna. Genom deras hemsidor fick vi namn och adresser på aktiva medlemmar som vi sedan tog kontakt med brevlades, via e-post eller per telefon. I vissa fall har den person som vi initialt kontaktat vidarebefordrat oss till den person som ansågs mer insatt.

1.4.2 Metoddiskussion

Vi har valt den kvalitativa metoden för att fördjupa och belysa de kunskaper som vi har fått genom litteraturen. Valet av den kvalitativa metoden framför kvantitativ metod föll naturligt för att ge intervjupersonerna möjlighet att berätta fritt, vilket ger ökad förståelse och en helhetsbild. Detta innebar en flexibilitet och även om vi följde vår intervjuguide, fanns möjlighet till följdfrågor och diskussion. Vid våra intervjuer har vi mött företrädare från olika organisationer. De representerar organisationernas synpunkter, men vi kan inte utesluta att svaren är uttryck för en persons åsikt. Svaren kan även påverkas av intervjupersonens position och funktion inom organisationen.

En annan faktor som kan ha påverkat det empiriska materialet är dels vår kunskap, dels vår rutin att utföra intervjuer. Kunskapsbasen växte under undersökningens gång. Detta kan ha resulterat i skillnader i hur vi ställde våra följdfrågor. Vid den första intervjun var vår kunskap och förståelse om pensionärsorganisationer begränsade, men utvecklades under uppsatsskrivandets gång. Därför upplever vi att vid de två sista intervjuerna hade vi förbättrat vår teknik, vilket kan spåras i intervjumaterialet. Våra ökade kunskaper ledde till ett större självförtroende, vilket kan ha påverkat mötet.

Vi är medvetna om att det finns en risk, då citat dras ur sitt sammanhang och på så sätt kan förlora intervjupersonens intention med uttalandet. Det har inte varit vår mening att förvanska betydelsen av yttranden och vi anser att materialet har bibehållit sin autenticitet.

Vår slutsats av vår metoddiskussion är därför att tillförlitligheten av uppsatsens resultat kan ifrågasättas.

1.5 Etiska övervägande

När vi sökte kontakt med olika organisationer skickade vi med ett introduktionsbrev, där vi informerade om forskningsetiska principer antagna av Humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Detta innebar att vi utförde intervjun endast med samtycke och det fanns möjlighet att avbryta intervjun. Dessutom informerade vi om vår tystnadsplikt och konfidentialitetskravet som innebär att intervjumaterialet inte avslöjar intervjupersonens verkliga identitet. I den empiriska delen har vi därför använt fingerade namn. Vi har fört en diskussion om svårigheten att inte röja intervjupersonernas identitet genom att offentliggöra deras position inom organisationen. I användning av citat har vi gjort vårt bästa att utesluta fraser där intervjupersonen kan röja sin identitet.

1.6 Teori

Begreppet *social exclusion* uppkom i Frankrike i mitten av 1970-talet. Där använde man det som ett paraplybegrepp för fattigdom, orättvisor, arbetslöshet, medborgarskap, social status, identitet och isolering, det vill säga som en beteckning för människor som på något sätt står utanför samhället. I litteraturen används begreppen utestängning och exkludering synonymt med den engelska beteckningen *social exclusion*. I vår uppsats kommer vi att referera till alla tre termer.

Händelserna i Europa på 1990-talet, såsom ökad flyktinginvandring och ekonomisk kris som medförde nedskärningar av offentliga utgifter, ledde till att det växte fram ett behov av ett nytt begrepp. Det finns en motvilja inom EU att erkänna existensen av fattigdom inom välfärdstater och *social exclusion* har därför fått en snabb politisk spridning. Frågan är då om det är ett nytt begrepp för fenomen som alltid har funnits eller är det levnadsvillkoren som har förändrats till följd av det senmoderna samhället (Edgren-Schori 2000, Johansson 2002).

Det finns inte enbart en enda definition som är allmängiltig, utan begreppet tolkas olika vid olika tidpunkter och i olika länder. Dagens forskning inom EU kring *social exclusion* är en sammansmältning av två idétraditioner, den anglosaxiska och den franska. Det anglosaxiska perspektivet har varit mer inriktat på fattigdomsforskning, medan det franska har mer fokus på solidaritet och integration (Johansson 2002).

”Den nya grenen [...] betraktar social exkludering som en fråga om både sociala rättigheter och materiella orättvisor. Det är inte bara en fråga om avsaknad av möjligheter att få tillgång till varor, tjänster och arbete som ligger bakom fattigdom, utan också exkludering från rättvisa, politisk representation och medborgarskap” (Johansson 2002 s. 56-57).

Begreppet har på så sätt en mångdimensionell karaktär. Exkludering förekommer på olika arenor såsom arbetsmarknad, bostadsmarknad och den politiska arenan. Utestängningen kan även ske på olika nivåer: global, regionala, nationella och lokala. Det bör påpekas att individer och grupper sällan är helt utestängda från samhället. Man kan vara exkluderad från vissa arenor, men inte andra (Edgren-Schori 2000, Johansson 2002).

Social exclusion betraktas inte som ett tillstånd, utan som en process. De faktorer som initierar processen är aldrig självvalda, det vill säga exkludering är ofrivillig för den som hamnar utanför. Den nya grenen har förskjutit orsaksförklaringen från individen till samhällsliga strukturer. Det är alltså inte individens inkompetens som ligger till grund för exkludering, utan samhällets bristande förmåga. Detta öppnar dörren till en ny dimension: maktfaktorn tillträder. Att det är de rådande maktstrukturer som ligger till grund för utestängning förutsätter att det finns någon som exkluderar (*the excluder*). Att det finns någon/något som har makten att utestänga stödjer argumentet att *social exclusion* förknippas med aktivitet och process. Detta innebär dock inte att exkludering alltid är en medveten handling och man kan skilja mellan aktiv och passiv utestängning (Edgren-Schori 2000).

Med aktiv utestängning avses sådana åtgärder som direkt syftar till att hindra vissa individer från att kunna delta i sammanhang som han eller hon har behov av. Det kan t ex gälla kvalificeringsregler inom socialförsäkringarna eller begränsningar i nationella vallagar. Passiv utestängning äger rum då den indirekta konsekvensen av ett beslut eller sociala processer leder till, omedvetet eller oförutsett, att människor stängs ute (Edgren-Schori 2000 s. 110).

2. Bakgrund

2.1 Statistik

Sverige har bland den äldsta befolkningen i världen. Prognosen för framtiden visar att antalet invånare 65 år och äldre kommer att vara relativt stabilt fram till år 2009, då det kommer att ske en markant ökning på grund av de stora årskullarna födda 1944-48. År 2010 beräknas

andelen 65 år och äldre vara 18,6 procent och 2030 beräknas den till 22,6 procent (Berleen 2003). Enligt Socialstyrelsens rapport (1999:4) utgjorde 1999 utomlands födda 8,6 procent av landets personer 65 år och äldre, det vill säga drygt 130 000 personer; de representerar 146 olika länder. Observera dock att dessa siffror inte beskriver antalet äldre invandrare, utan endast antalet äldre födda utomlands (SoS-rapport 1999:4). Statistiska Centralbyrån (SCB) redovisar för 2004, 165 213 utrikes födda personer över 65 år av totalt 1 100 262 personer som är födda utomlands. Det bor 481 141 människor i Sverige med utländskt medborgarskap, varav 39 515 är 65 år och äldre (SCB:s hemsida).

Även antalet äldre födda utomlands kommer i den närmaste framtiden att öka. För den största ökningen står äldre födda i Norden och övriga Europa, det vill säga de grupper som redan idag är tämligen stora. Av de äldre som är födda utomlands, är det knappt nio av tio som har ett europeiskt land (inklusive Norden) som födelse-land, medan drygt var tionde person 65 år eller äldre är född i ett utomeuropeiskt land. Dessa personers antal förväntas inte att öka i samma utsträckning (Socialstyrelsens rapport 1999:4).

2.2 Dubbel utsatthet

I litteraturen finns olika synsätt vad gäller äldre invandras utsatthet. Azita (2004) anser att äldre invandrare är dubbelt utsatta i samhället och tillhör två marginaliserade minoritetsgrupper: invandrare och äldre. De har lägre social status på grund av bristande språkkunskaper, kulturell olikhet och sämre socioekonomiska förutsättningar. Därutöver anses det att social status påverkas negativt av stigande ålder beroende av den minskande produktivetsförmågan (Blomqvist och Edberg 2004). Även Bäck och Soininen (1998) finner att äldre invandrare utgör en underordnad kategori inom den redan marginaliserade gruppen invandrare. Detta i ett samhälle där ungdomsidealet är förhärskande. Dock kan den särskilda utsattheten försvagas då utomnordiska invandrargrupper av tradition tar hand om sina äldre. Ett synsätt är att åldrandet i sig kan jämna ut skillnader mellan kulturer. Blakemore och Boneham (1994) diskuterar teorin ”*age-as-leveller*” som visar att ålder kan utöva en utjämnande effekt på de etniska skillnaderna som finns bland yngre kohorter. Oberoende av etnisk identitet, är äldre personer föremål för varierande influenser som utjämnar etniska skillnader i åldrandets mönster. Järtelius (1991) ser att det tvåkulturella åldrandet kan vara en extra resurs där äldre invandrare har tillgång till två olika kulturer.

3. Resultat av litteraturstudie

Vi har valt att belysa utifrån litteraturen några kanaler för representation. Vi börjar med valdeltagande, följd av föreningsliv och representation i politiska organ.

3.1 Valdeltagande

Det finns olika sätt att göra sin röst hörd; en av dem är att delta i valen till riksdag, landsting och kommun. ”Politiskt deltagande utövas under många olika former bland vilka valdeltagandet anses vara det allra mest grundläggande sättet för medborgarna att påverka den politiska värdefördelningen i samhället och därigenom de egna livsvillkoren” (Bäck och Soininen 1996 s. 439). För att ge utländska medborgare rätt till politiskt inflytande genomfördes rösträttsreformen 1975. Detta innebär att sedan 1976 har de utländska medborgare, som har varit folkbokförda i Sverige de senaste tre åren, rätt att delta i valen till kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige. Den treåriga kvalifikationstiden har från och med 1998 upphört att gälla för EU-medborgare, norska och isländska medborgare (Bäck 1999).

Det fanns inga stora förväntningar på valdeltagandet 1976, då det var första gången utländska medborgare hade möjlighet att rösta. Däremot hade man högre förväntningar på de kommande valen. Trenden har dock visat en nedåtgående kurva: 1976 uppgick deltagandet till 60 procent för att stadigt sjunka till 35 procent år 2002. En teknisk faktor som kan ha påverkat valdeltagandet är att röstlängden kan innehålla personer som ej finns kvar i landet (Olof Petersson 2004).

Det är viktigt att notera att det finns stora skillnader beroende på vilket land den röstberättigade kommer ifrån och vistelsetid. Ju längre man har bott i Sverige desto större benägenhet att rösta. Det finns dock en gemensam nämnare för de flesta gruppernas röstbeteende, nämligen ett sjunkande valdeltagande (SCB 2004 Del 4). Detta har uppmärksamats och det har gjorts olika undersökningar för att hitta orsaker. Det finns inte en enda förklaringsmodell som täcker alla väljargruppernas röstbeteende, utan det finns olika faktorer som kan ha betydelse. En förklaring tar sin utgångspunkt i individuella egenskaper som generellt brukar medföra lägre valdeltagande och som kan identifieras hos utländska medborgare. Dessa egenskaper kan vara: ung, ogift, lägre utbildning, ej aktiv i föreningsliv

och begränsade språkkunskaper. En annan faktor sammanfattas under rubriken informationsbrister, det vill säga brist på kunskap om politiska partier och politiska frågor.

Ytterligare förklaringar kan vara att det är svårt att skilja mellan olika partiers invandrarpolitik samt att utländska medborgare inte har rösträtt till riksdag. Detta kan påverka valdeltagandet till kommun- och landstingsfullmäktige (Bäck och Soininen 1996; Sahlberg 2000). Därutöver kan invandrare bära med sig erfarenheter från andra politiska system och har starka band till hemlandet. Det finns även de som inte tänker stanna i Sverige och har planer att återvända och därför avstår att rösta (Sahlberg 2000). I sin jämförande studie om äldre invandrare från Mellanöstern i Stockholm, London och Berlin diskuterar Songur (2002) bland annat valdeltagande. Han fann att det är ett ganska vanligt förhållningssätt att politiska flyktingar ser samhällsfrågor i det nya landet som underordnade hemlandets. Målet är istället att förändra förhållandena i hemlandet för att kunna återvända.

Motivationen att delta i val kan påverkas av att en väljargrupps särfrågor inte uppmärksammas av politiska institutioner. Här finns det invändningar, då även andra aspekter såsom till exempel klass och kön har betydelse. Härkomst är endast en faktor av flera som bestämmer vilka särfrågor som tilltalar individen. När invandrarfrågorna väl har kommit upp på agendan i massmedia och på politikens arenor, handlar det ofta om striktare invandringsreglering, kriminalitet och andra sociala problem. Det tas alltså upp frågor som invandrarväljare kan ha svårt att identifiera sig med (Bäck och Soininen 1996).

Flera författare påpekar att graden av integration påverkar delaktighet i samhället och på så sätt även valdeltagandet. Detta antagande bekräftas av naturaliserade svenska medborgare: personer med utländsk bakgrund som har fått svenskt medborgarskap röstar i större omfattning än de med utländskt medborgarskap. De röstar dock i mindre utsträckning än svenskar med svensk bakgrund. Fullvärdiga civila, sociala och politiska rättigheter främjar individens delaktighet i samhället, däribland det politiska livet (Bäck och Soininen 1996; Adman och Strömblad 2000). Naturalisering kan inte enbart gynna integration, utan kan även betraktas som ett tecken på en vilja att delta i samhället (Bäck och Soininen 1996).

En viktig förklaring till det sjunkande valdeltagande bland utländska medborgare anses vara att de inte integreras i svenskt samhälls-, parti- och arbetsliv, utan marginaliseras.

Integrationen är dock inte bara en förutsättning för, utan även en effekt av deltagande i det

politiska livet. När medborgare som tillhör en etnisk minoritet, som både har särskilt socialt umgänge och föreningsliv, inte återfinns bland folkets representanter, kan man inte tillvarata deras idéer, upplevelser och kunskaper. Det blir då svårt att avspegla deras intressen samt att legitimera beslut och växer på så sätt till ett demokratiproblem (SOU 1996:169).

Magnus Dahlstedt (2000) har i sin undersökning i dialoger med personer med utländsk bakgrund diskuterat erfarenheter och upplevelser av politiskt deltagande och inflytande. Deltagarna vittnar om skepticism gentemot politiker och myndigheter som anses syssla mest med att kontrollera, förhala och disciplinera. Denna skepticism kan leda till apati och passivitet. Detta är inte etniskt eller kulturellt definierade fenomen, utan kommer ur negativa erfarenheter i mötet med det svenska samhället och den svenska demokratin. Det framkom att det finns en osäkerhet huruvida man verkligen tillhör samhället. Varför ska man då gå och rösta? Att icke deltaga i politiska val kan i detta sammanhang vara en medveten handling (Dahlstedt 2000).

Vad gäller sammantaget äldre människor, noterade de röstberättigade som tillhörde ålderskategorin 65 till 74 år ett mycket högt valdeltagande i alla tre valen år 2002 – till och med högre än genomsnittet (81 procent). Benägenheten att rösta avtog dock frappant efter 75-års ålder. Även utländska medborgare som var mellan 65 och 69 år, röstade i större utsträckning än yngre vid valet till kommun- och landstingsfullmäktige. I denna ålderskategori röstade 42 procent, jämfört med 35 procent i genomsnittet. Benägenheten att gå till valurnorna minskade dock redan efter 70-års ålder. En trend som kunde noteras för såväl svenska som utländska medborgare är att villigheten att rösta tilltog i relation till inkomstens storlek. Med andra ord: individer med högre inkomst röstar i större utsträckning än de med lägre inkomst (SCB del 4, Berleen 2003). Det är dock anmärkningsvärt att störst skillnad finns bland utländska medborgare i olika inkomstgrupper: av dem som var 65 år och äldre och hade en inkomst som inte överskred 100 000 kronor per år röstade ungefär 30 procent, medan bland dem som tjänade mer än 200 000 kronor röstade 64 procent av männen och knappt 60 procent av kvinnorna (Berleen 2003).

3.2 Föreningsliv

Valdeltagandet utgör en viktig kanal för representation och ett sätt att kunna påverka politiken, medan föreningar kan uppmärksamma vardagliga frågor mellan valen (Songur 2002). I

Sverige uppfyller förenings- och organisationsliv en viktig funktion. En stor del av befolkningen är medlemmar i olika intresseorganisationer vilka spelar en betydelsefull roll i det politiska livet och företräder olika samhällsgruppers särintressen. Därutöver är deltagande i föreningsliv kopplat till ökat valdeltagande. Därför är det allvarligt att invandrare är underrepresenterade inom föreningslivet (Bäck 1999).

Det har gjorts undersökningar av infödda svenskars och invandrares föreningsaktiviteter som kom fram till att invandrarna är underrepresenterade bland föreningslivets medlemmar och aktivister. Det visade sig att andra generationens invandrare var minst underrepresenterade följda av de naturaliserade. Allra sämst representerade var de utländska medborgarna (Bäck och Soininen 1996).

Enligt Bäck och Soininen (1996) har den dåliga representationen sin grund i att det finns yttre hinder för invandrarnas förenings- och organisationsmedlemskap. Ett yttre hinder kan vara att man inte ingår i föreningens rekryteringsbas, till exempel bör man ha ett arbete för att bli medlem i en fackförening. Det andra yttre hindret uppstår vid gränsen till föreningen och gör att det är svårt att bli medlem. När man väl är medlem i en förening kan man mötas av inre hinder som försvårar avancemang till förtroendeposter inom organisationen. Det bör uppmärksammas att yttre och inre hinder är oberoende av varandra. Det finns stora variationer mellan olika föreningar vad gäller yttre och inre hinder (Bäck och Soininen 1996).

Det kan urskiljas tre kategorier av föreningsliv: den första gruppen består av föreningar där invandrare är relativt lite underrepresenterade. Till denna kategori hör en rad stora folkrörelser som till exempel konsumentkooperation, föräldraföreningar, fackliga organisationer, boendeföreningar och idrottsföreningar. Här är de yttre hindren relativt låga för invandrare. Den andra kategorin utgörs av till exempel ordenssällskap, hobbyföreningar, aktieägarföreningar, samfälligheter och även politiska partier. I dessa föreningar är invandrare starkt underrepresenterade; här är de yttre hindren höga. Detta innebär att det är antingen svårt att komma med i rekryteringsbasen, eller så är det svårt att bli medlem. Särskilt bekymmersamt är att inom denna kategori andra generationens invandrare är ungefär lika underrepresenterade som utländska medborgare. En tredje grupp omfattar frireligiösa samfund, föreningar inom Svenska kyrkan och frivilliga försvarsorganisation. Dessa föreningar släpper så att säga in andra generationens invandrare, dock inte utländska medborgare (Bäck och Soininen 1996; Bäck 1999).

Underrepresentationen av invandrare är allvarligt ur demokratisk synvinkel. Detta inte bara med tanke på föreningarnas roll som intresseförmedlare och -företrädare, utan även, enligt vissa uppfattningar, för bildandet av det sociala kapitalet. Sedan Robert Putnam har skrivit en bok om de regionala skillnaderna i Italien, talas det mycket om det *sociala kapitalet*. Det *sociala kapitalet* ligger, enligt Putnam, till grund för en välfungerande demokrati. Det handlar i mycket om ömsesidigt förtroende och tillit. Föreningar utgör en arena där förtroende och tillit kan frodas, då människor umgås och vänjer sig vid att samtala och samarbeta. Förekomsten av föreningar tyder på, enligt Putnam, förekomsten av det sociala kapitalet (Bäck 1999).

Bäck och Soininen (1996) kunde påvisa att trots att de yttre och inre hindren till intresseorganisationerna är förhållandevis låga, verkar invandrarna vara effektivt utestängda från medlemskap och aktivitet i stora delar av svenskt föreningsliv. Detta med tanke på att deltagande i vissa föreningar, organisationer och partier kan resultera i vidare engagemang även i andra föreningar och organisationer (Bäck och Soininen 1996).

3.2.1 Invandrarföreningar

Vi har tidigare i texten nämnt underrepresentationen inom det svenska föreningslivet. Enligt Bäck (1999) kan invandrarföreningar ses som kompensation för denna utestängning. Dessa föreningar har som syfte att tillvarata medlemmarnas behov och intresse. Det är dock en minoritet av invandrare som söker sig till invandrarföreningar; enbart 20 procent av hela rekryteringsbasen är medlemmar. Enligt Invandrarverket fanns 1995/96 ungefär ett trettiotal riksorganisationer som representerar cirka 1500 lokala föreningar. 1995 fanns mellan 157-188 000 medlemmar. Redovisade siffror varierar beroende på hur man räknar, det vill säga om man inkluderar enbart betalande medlemmar eller samtliga (Bäck och Soininen 1996; Bäck 1999).

Det finns delade meningar om invandrarföreningars betydelse och funktion, där ett perspektiv ser föreningarna som viktiga aktörer i policy processen och ett sätt att komma in på den politiska arenan. Invandrarföreningar kan dessutom påverka förutsättningar för integrationen i det nya hemlandet. Kritiker ser däremot att invandrarföreningar har motsatt effekt som förstärker etnisk och kulturell splittring och har sällan något egentligt politiskt inflytande. För att skapa intresse för politiskt engagemang förutsätts att Sverige betraktas som det nya

hemlandet. Huruvida invandrarföreningar förmedlar detta och vikten av politisk delaktighet för att kunna påverka sin livssituation är frågan (Dahlstedt 1998). Motivet för medlemskap är ofta att det ger en möjlighet att upprätthålla den etniska identiteten, vilket invandrarföreningar förstärker genom sin verksamhet. Majoritetssamhället ställer dock krav på assimilation, vilket innebär ett hot mot föreningarnas överlevnad och Beck (1999) anser därför att offentligt stöd bör vara omfattande. Statliga bidrag kan emellertid sätta föreningarna i en beroendeställning, vilket försvagar deras möjligheter att påverka (Songur 2002). Frågan är om oförmågan att verka som intresseföreningar och företrädare för invandrades särintressen gentemot myndigheter, stat och kommun är kopplat till ekonomiskt beroende av samma institutioner (Bäck 1999).

Bäck (1999) ser den sociala funktionen som dominerande, särskilt vad gäller nyanlända invandrades behov att träffa landsmän och använda det egna språket. Det är sällan att föreningarna fungerar som påtryckningsgrupper. Det finns dock undantag, främst på den lokala politiska arenan där invandrarföreningar kan inta en sådan roll. Föreningar med politisk medvetenhet kan påverka så att frågor som berör invandrare kommer upp på dagordningen (Bäck 1999). Genom invandrarföreningars samarbetsorganisationer har erfarenheter i Malmö visat att det finns möjlighet att utöva inflytande, genom att skapa opinion runt särfrågor och organisera motstånd mot nedskärningar, till exempel av hemspråksundervisning (Bäck och Soininen 1996).

En del invandrarföreningar har utvecklat verksamhet för äldre. Oftast gäller det föreningar med grupper som har bott länge i Sverige, såsom det finska riksförbundet (Bäck och Soininen 1996). Föreningar kan ha en rådgivande funktion, där det finns möjlighet för äldre att få hjälp med problem som de stöter på i vardagen i det nya hemlandet. Främst fungerar de som sociala mötesplatser och det sker sällan någon kontakt eller samarbete med samhället utanför (Songur 2002).

Bäck och Soininens (1996) studie gav resultat som tyder på att invandrarnas egna föreningar kan innebära en utestängningsrisk från samhälleliga aktiviteter för invandrare med låg status. Detta gäller inte för dem som tillhör medelklassen, där deltagandet i egna föreningar kan leda till ytterligare engagemang (Bäck och Soininen 1996).

3.2.2 Pensionärsorganisationer

3.2.2.1 Beskrivning av organisationerna

I Sverige finns det idag fem pensionärsorganisationer: Pensionärernas Riksorganisation (PRO), Sveriges Pensionärsförbund (SPF), Svenska Kommunalpensionärernas Förbund (SKPF), Sveriges Pensionärers Riksförbund (SPRF) och Riksförbundet Pensionärsgemenskap (RPG). Den största organisationen är PRO som bildades 1941/42 och har idag cirka 380 000 medlemmar. SPF bildades 1939 och har 208 000 medlemmar. SKPF startade tio år senare, 1949 och har omkring 105 000 medlemmar. SPRF – fram till 1994 Statspensionärerna - grundades 1937 med 55 000 medlemmar idag. RPG bildades 1974 och har idag 30 000 medlemmar (Jönson 2001).

PRO och SPF har i alla tider varit äldrepolitiska organisationer som konkurrerat om alla pensionärer. SPRF och SKPF har samlat särskilda yrkesgrupper medan RPG varit en organisation med utgångspunkt i kristna värderingar. Under 90-talet skedde en förändring: för att kunna delta i centrala överläggningar med staten, var de tvungna att öppna upp organisationerna för alla pensionärer oberoende av yrkesbakgrund. De specialinriktade förbunden har därmed kommit att konkurrera med PRO och SPF (Jönson 2001).

Det har pågått en diskussion om organisationernas partipolitiska tillhörighet där PRO och SPF hävdar sin egen neutralitet. I samtal med Jönson (2001) säger ledande företrädare för dessa förbund att majoriteten av deras medlemmar har partipolitiska sympatier: flertalet av PRO:s medlemmar är socialdemokrater och många av medlemmarna i SPF har borgerliga sympatier.

Relationen mellan PRO och SPF har karaktäriserats av ömsesidiga anklagelser om att den andra organisationen egentligen företrätt dolda partipolitiska intressen, och försäkringar om att den egna organisationen är partipolitisk neutral (Jönson 2001 s. 74).

3.2.2.2 Pensionärskommittéer

De fem stora pensionärsorganisationerna har rätt på grund av deras storlek att överlägga med staten i en central pensionärskommitté på Socialdepartementet. Kommittén är ett forum för överläggningar mellan regeringen och företrädare för pensionärsorganisationerna.

Pensionärskommittén tillsattes 1991 och gav pensionärsorganisationerna möjligheter till inflytande över politiken. De ansåg dock ej att detta var tillräckligt och började driva den så kallade inflytandefrågan i mitten av 1990-talet. Deras påtryckningar resulterade i en överenskommelse mellan Socialdepartementet, Regeringen och pensionärsorganisationerna

om utökade inflytandemöjligheter under perioden 1996-2002. Överenskommelsen innebar att företrädare för pensionärsorganisationerna mötte ministrar på Socialdepartementet en gång i kvartalet, Statsministern en gång per år, samt deltog i utredningsväsendet i större utsträckning än perioden innan (Feltenius 2004). Överenskommelsen gäller även denna mandatperiod (PRO:s hemsida). Att pensionärsorganisationer har inflytandemöjligheter visade Feltenius (2004) i sin undersökning, där han kom fram till att organisationerna inte bara haft inflytande över inrättandet av pensionärskommittén, utan även över några centrala välfärdsprogram, såsom tandvårdsförsäkringen och pensionerna.

På kommunal nivå har kommunala pensionärsråd (KPR) upprättats vilka utgör samrådsorgan mellan pensionärsorganisationer och kommunen. Organisatoriskt är de oftast knutna till socialnämnden. KPR är ett organ för samråd och informationsutbyte mellan nämnd och företrädare för pensionärsorganisationer. Dess inflytandemöjligheter varierar mellan råden och är begränsade till enstaka frågor, anser Feltenius (2004). Även på regional nivå finns det en representation för pensionärer som motsvarar den i kommunerna, nämligen Landstingens pensionärsråd. Dess uppgift är att hantera frågor som avser landstingens verksamhet (SPF:s hemsida).

3.3 Representation i politiska organ

Invandrare är underrepresenterade vad gäller valdeltagande och föreningsliv, inklusive de politiska partierna. Deras egna organisationer innehar därutöver mycket sällan funktionen som intresseföreträdare. Det är därför inte överraskande att invandrare även är underrepresenterade i politiken (Bäck 1999). Att utländska medborgare har rösträtt i valen till landstings- och kommunfullmäktige innebär att de även är valbara i respektive val. De utgjorde år 2002 totalt sett 5 procent av de röstberättigade, men endast en procent av de kandidater som tilldelades mandat var utländska medborgare (SCB, del 4 2004).

Vad beträffar utrikes födda kan det noteras en liknande trend i alla tre valen år 2002: det är svårt för utrikes födda att få mandat. Det gäller särskilt för riksdagsvalet; utrikes födda utgjorde 10 procent av de nominerade, men endast 5 procent tilldelades ett mandat. Med andra ord: av totalt sett 349 riksdagsledamöter är det 19 personer som är födda utomlands. En stor klyfta mellan nominerade och valda fanns framför allt bland de kandidater som var födda utanför Europa. De nominerade utgjorde 6 procent av alla kandidater, men bara två procent

blev valda. Anmärkningsvärt är att det kan noteras en ökning av andelen utrikes födda bland de nominerade och valda kandidaterna till riksdagen sedan valet 1998. Andelen nominerade utgjorde 1998 6 procent av kandidaterna, varav två procent fick ett mandat. Motsvarande siffror för 2002 är 10 respektive 5 procent (SCB, del 4 2004).

Vad gäller utrikes föddas representation i landstings- respektive kommunfullmäktige var antalet mandat som fördelades i landstingsfullmäktigevalen 1 656 respektive 13 271 i kommunfullmäktigevalen. 114 utrikes födda lyckades få ett mandat till landstingsfullmäktige; 857 personer som var födda utomlands fick en plats i kommunfullmäktige (SCB 2004).

Bäck (1999) uppmärksammar en undersökning av alla kommunalt förtroendevalda som genomfördes 1992. Den omfattade inte bara förtroendevalda till fullmäktige, utan även till nämnder och styrelser. Det framkom att utlandsföddas representation var 35 procent av den så att säga rättvisa representationen. Därutöver var de utrikes födda genomgående sämre representerade bland de ordinarie ledamöterna än bland ersättare utom i kommundelsnämnder och "övriga nämnder". Det kan också nämnas att representationen är svagast i det mest prestigefyllda organet, nämligen kommunstyrelsen. Det antas därför att det är status som styr placeringen i olika uppdrag. Invandrarrepresentationen har visserligen förbättrats något, men det finns stora skillnader mellan olika kommuner: i kommuner med mer marknadsorienterad organisation har invandrarrepresentationen försämrats, medan den har förbättrats i de mer traditionellt organiserade kommunerna. Orsakerna bakom detta faktum är inte klarlagda, dock kan det finnas en koppling mellan den starka minskningen av antalet förtroendevalda i marknadsorienterade kommuner. Minskar antalet platser som ska tillsättas går det utöver de grupper i samhället som har de minsta politiska resurserna (Bäck och Soinen 1996).

3.3.1 Äldres representation

I samtliga val från 1994 till 2002 har andelen nominerade som tillhör åldersgruppen 65 år och äldre ökat stadigt. I valen till landstings- och kommunfullmäktige har även andelen valda ökat. Den ökade andelen nominerade hade dock inte samma effekt i valen till riksdagen: de som tillhör gruppen 65 år och äldre utgjorde 11 procent av de nominerade, men endast två procent blev valda (SCB, del 4 2004), vilket innebär en minskning med en procentenhet sedan föregående val (Berleen 2003). Att personer lämnar de beslutande posterna ungefär samtidigt som de lämnar arbetslivet kan härledas till formella och informella regler. Då pensionärerna

utgör en växande grupp finns en risk att klyftan mellan medborgargrupp och politisk representativitet blir större (Petersson 2004).

3.3.2 Invandrapolitiker

Litteraturen beskriver invandrare som en heterogen grupp, men med en gemensam nämnare; resurssvaghet. Det påvisas ett samband mellan demokratiunderskott och resurssvaghet som i detta sammanhang bland annat innebär låg inkomst, kort utbildning, arbetslöshet eller att man är ”ung” eller ”gammal”. Det handlar därutöver om exkludering och delaktighet och mycket mera. Frågan är vem som ska representera denna grupp (Olsson 2000).

Sverige har representativ demokrati enligt Regeringsformen, där särskilt utvalda har till uppgift att företräda hela folket. Det finns därför delade meningar om huruvida olika grupper behöver ha sina representanter. Inom det svenska politiska systemet råder främst åsiktsrepresentation, vilket innebär att åsikter överensstämmer mellan väljarna och de valda. Det finns dock ett visst hänsynstagande vad gäller vikten av närvaro av olika sociala grupper i politiska sammanhang, det vill säga social representativitet. Vad är det som säger att social representativitet är att föredra och att invandrare bättre kan företräda andra invandrare? Riksdagsstudier visar att grupptillhörighet kan påverka den politik som förs, och ses som ett komplement till partiloyaliteten. ”Riksdagsledamöter har en klar tendens att se sig som representanter för de grupper i samhället som de själva tillhör, och de agerar också till förmån för de intressen som de ser sig som representanter för” (Rodrigo Blomqvist 1997 s. 10-11). Enligt vissa uppfattningar har det ingen betydelse vilken grupp politiker tillhör. Det som är viktigt är vilka åsikter de företräder och att deras kompetens och erfarenhet. Andra invänder mot detta: de anser att det är viktigt med olika gruppers företrädare, då de kan tillföra olika erfarenheter i beslutsprocessen. De blir på så sätt en resurs för den politiska processen. Det kan därutöver finnas intressekonflikter mellan olika grupper. För en grupp som inte är representerad, minskar möjligheten att få gehör för sina krav. Och när kraven verkligen är med på agendan minskar möjligheten att få dem tillgodosedda. Ett annat argument handlar om legitimitet: de politiska beslutens legitimitet kan ifrågasättas när politikerna har helt andra egenskaper än vad man själv har (Bäck 1999). Detta talar för behovet av ökad social representativitet (Rodrigo Blomqvist 1997).

Det finns inte många undersökningar som stödjer eller strider emot dessa argument. Invandrarpolitikerna hävdar att deras partiloyalitet och allmänna politiska frågor har en överordnad betydelse. De anser att andra invandrare generellt ser dem som sina representanter i högre utsträckning än vad de själv betraktar sin roll. Vid intervjuundersökningar med kommunalpolitiker kom det dock fram att politiker med invandrarbakgrund ansåg sig oftare än infödda kommunalpolitiker företräda invandrades, flyktingars eller en speciell etnisk grupps intressen. De har också i större omfattning blivit kontaktade av invandrare och deras organisationer (Rodrigo Blomqvist 1997; Bäck 1999).

3.3.3 Eldsjälar/idébärare

Det är inte bara politiker som kan verka för att en fråga ska hamna på den politiska agendan, utan även andra aktörer. Dessa aktörer eller *idébärare* kan spela en avgörande roll i politiseringen av intressena. Bäck och Soininen (1996) hänvisar till en studie, där de har undersökt beslutsprocesserna i ett antal invandrarpolitiska frågor i tre kommuner. I två kommuner, Malmö och Västerås, aktualiserades frågan om särskild äldreomsorg för invandrare. I båda städer handlade det om projekt som skulle resultera i särskilda boendeformer för finska pensionärer. I Malmö avslutades projektet med viss framgång, medan det inte kunde noteras några resultat i Västerås. Båda städer hade dock gemensamt att frågan kom upp på den politiska dagordningen, det vill säga att den fick status som en legitim lokalpolitisk fråga. Det var i båda fallen tjänstemän på invandrarförvaltningen med egen invandrarbakgrund som drev den aktuella frågan, trots att de periodvis stötte på starkt motstånd av det politiska och byråkratiska etablissemanget. I den tredje kommunen, Haninge, hamnade frågan om invandraräldreomsorg aldrig på agendan. Det saknades inte bara en "eldsjäl" som kunde fungera som *idébärare* det saknades även en organisatorisk grund för en sådan "eldsjäl". Det fanns nämligen ingen invandrarförvaltning; frågor som berörde invandrare och flyktingar svarade socialförvaltningen för.

En annan fråga som undersöktes var nedskärningarna i hemspråksundervisningen. Medan i Västerås ett beslut fattades utan någon större diskussion, hamnade i Malmö frågan på den politiska dagordningen inte bara formellt, utan även i verkligheten. Enligt Bäck och Soininen (1996) var det tack vare en koalition av invandrarföreningar och lärarnas fackliga organisationer, att frågan diskuterades livligt i pressen och bland Malmöbor. I detta fall

agerade alltså invandrarföreningar som *idébäraren* och lyckades sätta frågan på den politiska agendan.

4. Resultat av intervjuundersökning

Under några hektiska veckor i december 2005 utförde vi intervjuer med RPG, SPF, SPRF, PRO, SPI och LIFS. Dessutom har vi haft kontakt med företrädare från SPF:s internationella förening i Malmö och SPRF, angående ett projekt i Stockholm via e-post. Med hjälp av vår intervjuguide ställde vi frågor indelade i tre olika områden: allmänt om organisationen, politisk aktivitet och social verksamhet. Vi kommer att redovisa det empiriska materialet i två delar, där vi beskriver organisationernas politiska verksamhet följd av den sociala verksamheten.

4.1 Politisk verksamhet

I den första delen av punkt 4 börjar vi med att beskriva organisationernas profilfrågor för att sedan redogöra för de arenor där man framför dessa. Därefter redovisar vi intervjupersonernas upplevelse av möjlighet att påverka och utöva inflytande. Detta leder oss till att ta upp företrädarnas syn på huruvida det finns särskilda behov hos äldre invandrare. Särskilda behov i detta sammanhang kan beröra politiska särfrågor och sociala behov.

4.1.1 Hjärtefrågor

I denna punkt tar vi upp profilfrågor som organisationerna lyfter fram. Detta anser vi viktigt för att få en överblick av deras politiska verksamhet. Vid genomgång av intervjumaterialet kan man utröna en viss samstämmighet vad gäller frågor som är angelägna, så kallade "hjärtefrågor". En av dessa är pensionerna som både pensionärsföreningarna och SPI driver:

"Vi är i full fart med att skriva nya, skriva om handlingsprogrammen, modernisera dom och göra framförallt fler rubriker kan man säga. Här har vi då bättre pensioner och ekonomi. Det är ju en av våra hjärtefrågor självklart" (Lars, SPRF).

Vård, omsorg och äldreboende nämns ofta i samma andetag och är punkter som prioriteras och betraktas som viktiga att ta upp på dagordningen. Intervjupersonen från PRO ser det som allvarligt med bristen på alternativa bostäder för äldre, då kommuner drar in på särskilda boenden. Även enligt RPG:s handlingsprogram är tryggt boende en hjärtefråga:

”Ja, vi tycker väl att det är bekymmersamt särskilt med äldreomsorgen för att policyn är ju den att man ska bo så länge som möjligt hemma även om man inte vill och kanske blir ensam och inga [...] det finns ju inga sådana äldreboende” (Gunilla, RPG).

Intervjupersonen från SPRF rangordnar profilfrågor där pensionerna och äldreomsorgen ligger högst:

”Sen har vi ju äldreomsorgen som är en av dom näst största delen om inte lika stor som pensionsekonomin. Och den bevakas ju då på olika sätt därför att självklart är ju huvudmålet det, är att våra äldre då ska bli omhändertagna, få den service som, samma service som vi menar man har rätt att kräva” (Lars, SPRF).

Även LIFS tar upp boendefrågan, men har ett annat perspektiv då man ej enbart avser äldreboende utan ser till integrationsproblematiken: *”Vi har jobbat väldigt mycket med bostadsisolering. Hur folk gör, lever och så där.”*

Trafiksäkerhet är en annan punkt som flera av pensionärsföreningarna driver, ofta gemensamt med Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande (NTF):

”Och sen har vi trafik, alltså det här med att bevaka äldre i trafiken. Det kan ju handla om när man ska sluta att köra bil, men kan också handla om det här att uppgradera sina teorikunskaper och sånt jobbar vi också med tillsammans med NTF” (Lisa, PRO).

Sammanfattningsvis kan man se att pensionerna, vård och omsorg, boende och trafik är de stora profilfrågorna som organisationerna driver på alla nivåer. Dessutom finns även många lokalt förankrade frågor:

”Ja det är klart om vi tittar lokalt. Det är klart tittar du på handlingsprogram det är ju dom stora svepande frågorna, men här tar man ju upp frågor om parkeringsplatser utanför Senioren till exempel, busskurer, särskilda boenden, hur länge får man stå i kö, medicinering på särskilda boenden. Det kan vara allt mellan himmel och jord” (Lars, SPRF).

Ett ämne som inte berörs av de andra organisationerna som SPI tar upp är våld. De anser att äldre är en utsatt grupp och propagerar för fler poliser:

”Pensionen är en profilfråga, en annan är våld [...] Vi tycker att man måste kunna gå ut på gatan, det gäller alla människor [...] pensionärerna är ju en utsatt grupp. Poliserna måste synas. Som det nu är, är det ju att folk ringer polisen och polisen har inte tid att komma. De lägger ju ner polisstationerna” (Anders, SPI).

4.1.2 Arenor

Pensionärsorganisationerna har möjlighet att driva sina intressen politiskt. Pensionärsråden på olika nivåer kan utgöra arenor där frågor kommer upp på dagordningen. Vad gäller de kommunala pensionärsråden (KPR) är det inte idag obligatoriskt för kommuner att upprätta

dessa. Där KPR har inrättats finns inga tydliga bestämmelser beträffande kriterier som reglerar vilka organisationer som får delta: ”Där finns ju ingen lagstiftning som idag tvingar kommunerna att ha. Det finns kommuner som inte har kommunala pensionärsråd. Men jag tror det där kommer mer och mer” (Lars, SPRF).

Funktion och struktur kan se olika ut i olika kommuner. I Malmö till exempel finns KPR i varje stadsdel. Förutsättning att delta är att organisationerna har verksamhet i området. KPR har i vissa stadsdelar tagit på sig att fungera som remissinstans:

”Det är ju alltså PRO har tagit på sig, eller KPR då har tagit på sig på några ställen. Det är inte överallt man orkar för det krävs ju tillbaka att vara remissinstans. Men det innebär att allting som finns i kommunen eller kommunala frågor som då går över till de olika styrelserna och nämnderna, det ska också gå till KPR. För att fråga, vad tycker ni om detta och ha synpunkter och så ska man lämna in” (Lisa, PRO).

Intervjupersonen beskriver hur remissinstans förfarandet fungerar då kommunstyrelsen är huvudman. KPR kan även vara enbart remissinstans till Socialnämnden eller vård- och omsorgsnämnden. Att föredra är dock att huvudmannen är kommunstyrelsen vilket innebär att man får ta del av hela verksamheten. Dessutom utgör kommunstyrelsen sista instansen innan beslut tas i kommunfullmäktige:

”Men det finns ett annat sätt att göra och det är att man bara är remissinstans under kommunstyrelsen därför då har man ju hela verksamheten. Det är ju sista instansen innan man går till fullmäktige [...] och det man brukar missa det är egentligen planfrågor. Och planfrågor är oerhört viktigt för äldre. För det handlar ju om [...] bostadsområde, det allmänna det här med parker och hur man planerar samhället ju” (Lisa, PRO).

Intervjupersonerna beskriver olika nivåer av pensionärsråd. Förutom de kommunala finns i Skåne ett centralt pensionärsråd för Region Skåne och dessutom ett i varje av de fem olika sjukvårdsdistrikten:

”Sen har du mellannivå [...] Det är inte kommunerna för det finns ett centralt pensionärsråd i Region Skåne. Men det behandlar i princip hälso- och sjukvårdslagen plus en hel del annat, färdtjänst och Skåne trafiken är med” (Lars, SPRF).

På nationell, regeringsnivå finns en central pensionärskommitté där samtliga förbundsordföranden från de fem största pensionärsföreningarna är representerade. De träffar socialministern varannan månad och statsministern en eller två gånger om året:

”Vi sysslar ju väldigt mycket, vi i förbundet, med pensionärspolitiska frågor och då har man regelbundna träffar med regering och socialministern och där är PRO och SPF som är dem ledande där” (Åke, SPF).

Till skillnad från pensionärsorganisationer är SPI ett politiskt parti som strävar att bli invalda till beslutande politiska församlingar. I valet 2002 vann man 29 mandat i 16 kommuner där Skåne är ett stort distrikt:

”Vi är ett riksdagsparti, vi försöker nå riksdagen någon gång. Det är inte så lätt, men vi strävar ditåt och nu framför allt så strävar vi efter landsting. Vi är representerade i ett landsting bara” (Anders, SPI).

LIFS är en samarbetsorganisation för invandrarföreningar som har funnits i olika former i 20 år. Dess fokus har förskjutits från social verksamhet till att vara mer politiskt orienterad. Detta med syfte att påverka och förändra invandrarnas situation. En plattform, där LIFS företräder invandrarnas intressen är det kommunala integrationsrådet i Lund. Det är ett organ för samråd och ömsesidig information mellan kommun och företrädare för invandrarorganisationer. Rådet får lämna synpunkter och förslag som kan påverka ärendets behandling i kommunstyrelsen och olika nämnder och fungerar på så vis som ett referensorgan med överläggningsrätt/yttranderätt i frågor som berör invandrare. Sammanträde ska ske minst fyra gånger per kalenderår (Lunds kommuns hemsida).

”Integrationsrådet är egentligen ett filter för oss. Vi berättar om allt det här. Vad de tar med sig, och vad de inte tar med sig, det är inte vi som har makten där. Men vi har de här frågorna. Integrationsrådet är hälften föreningsmedlemmar (medlemmar av LIFS, vår anm.) och hälften politiker” (Eva, LIFS).

4.1.3 Upplevelse av påverkan

Efter beskrivningen av de olika råden på olika nivåer ska vi redovisa intervjupersonernas upplevelse av inflytandemöjligheter.

Intervjupersonerna är positivt inställda till arbetet i de lokala och regionala råden. De vittnar om en god kontakt med kommunen, sjukvårdsdistrikten och Region Skåne där de anser att de kommer till tals: *”Här tycker jag nog i den här kommunen att vi har väldigt god kontakt med kommunen och så att säga kommer till tals” (Lars, SPRF).* Intervjupersonen från PRO ser att organisationen har en påtryckarroll i det centrala pensionärsrådet för Region Skåne där man *”både lyssnar och tar till sig och väldigt mycket kan man liksom avhandla. PRO har en påtryckarroll.”*

Företrädaren för SPF gör en jämförelse med Danmark och anser att man har i huvudsak en rådgivande roll i råden och berättar att *”där diskuteras och man tar upp frågor. Man är rådgivande, man är inte som i Danmark där ju politiskt man väljs [...] Här är man rådgivande”.* Intervjupersonen från RPG anser att de kan påverka, särskilt i

sjukvårdsdistriktens pensionärsråd. Hon ser råden som ett forum där det förekommer informationsutbyte.

Intervjupersonen från PRO har ett större perspektiv, där organisationen är en maktfaktor: *”PRO påverkar i allra högsta grad. Alltså det är ju inte alltid via kanske pensionärsråden direkt va, men i sin tyngd så är ju PRO en maktfaktor.”* Hon berättar vidare: *”Man måste vara på hugget hela tiden, man måste bevaka frågor hela tiden, hela tiden.”*

Vad gäller inflytandemöjligheter i den centrala pensionärskommittén på regeringsnivå ställer sig en intervjuperson tveksam:

”Nja, det tror jag nog är mindre. Jo, ja man känner ju att det är väldigt bra att träffas, det är ju Ylva Johansson för närvarande då [...] Men sen är det ju också så att där lämnar man in vilka frågor man vill ska tas upp och det blir en väldigt massa frågor. Sen bestämmer Socialdepartementet hur dagordningen ser ut och så det är inte säkert man får upp frågorna” (Lars, SPRF).

Flera intervjupersoner berättar att det mellan pensionärsföreningarna finns ett gott samarbete i samband med pensionärsråden.

”Men före dom mötena då träffas alltid vi fem och bestämmer vilka frågor vi ska driva. Det är inte så att vi tar upp olika frågor och bekämpar varandra utan vi är eniga. Sen kan vi naturligtvis ha nyansskillnader i och för sig. Så att här har vi mycket gott samarbete” (Lars, SPRF).

”Där (KPR. vår anm.) är dom också representerade alltså dom här fyra stora, det är samma där också. Man samarbetar i dom lokala [...] Sen är det klart att SPF för fram ibland sina egna frågor. Det är ju så med kommunalpolitiken, det ligger mycket på lokal (nivå. vår anm.) man kan samarbeta” (Åke, SPF).

Några intervjupersoner tar upp föreningarnas religiösa och partipolitiska obundenhet: *”PRO är både religiöst och partipolitiskt obundet. Så när vi jobbar så jobbar vi på hela planet mot alla partier”* (Lisa, PRO).

”Vi är riksförbundet pensionärsgemenskap, en riksorganisation som startade 1974 och en hel ekumenisk pensionärsrörelse. Det är inte tvång att tillhöra någonstans, men i programmet som vi brukar presentera så kan ni läsa om att RPG vill värna om hela människan utifrån kristna värderingar. Så är den öppen, oberoende av politisk eller religiös uppfattning” (Gunilla RPG).

Det finns delade meningar om huruvida föreningar kan betraktas som partipolitiskt och religiöst obundna:

”Sveriges pensionärsförbund är då opolitiskt, fritt från religion. En kuriositet kan man ju säga att det bildades i Göteborg en gång av kommunisterna. Och idag är det ju absolut inte det. Ja, då PRO som har väl så att säga har legat socialdemokraterna nära. Det börjar släta ut också. Malmö var ju förr en arbetarstad. Så dom är lite större” (Åke, SPF).

”Ja det är det ju, visst är det, det. Pensionärerna är ju, jag menar det är klart om vi vore en homogen grupp skulle vi vara oerhört starka gentemot politikerna [...] Det är inget officiellt på något sätt i stadgar för alla är ju partipolitiskt obundna. Men alla vet att PRO representerar arbetarrörelsen, SPF i princip borgerligheten, medan vi andra tre då inte har några politiska förtecken. Statstjänstemän, kommunaltjänstemän, kyrkan” (Lars, SPRF).

och vidare:

”Ja, det är väl klart att det innebär väl då att de som då har den politiska makten, en rörelse som känner sig nära den kanske inte direkt ställer riktigt samma hårda krav som vi andra då” (Lars, SPRF).

Intervjupersonen från LIFS beskriver blandade resultat vad gäller påverkan. Denne lyfter fram hur LIFS har varit delaktig i inrättandet av en mångfalds- och integrationstjänst i Lunds kommun. Deras krav på att tjänsten skulle tillsättas av någon utanför kommunen förverkligades. Då denne slutade gick tjänsten till en kommunanställd, vilket har bestridits av LIFS. Resultatet blev att tjänsten utlystes igen:

”Oh ja. Det är det som ger oss styrka. Det går trögt. T ex tjänsten var ju någonting som ingen trodde blir av, den blir av. Integrationsdagarna blev av. Vi har gjort ett samarbete. I tre fyra år provade vi olika saker [...] Och sen med modersmålundervisningen då har vi gjort väldigt mycket, olika saker som har gett resultat. Mötesplatser har inte gett resultat, det håller vi på förhoppningsvis. Vi har jobbat väldigt mycket med bostadsisolering. Hur folk gör, lever och så där. Jag kan inte säga att den har gett ett väldigt underbart resultat. Den har gett väldigt lite resultat [...] för att det är pengar som gäller. Det är 500 000 dörrar som ska öppnas och vi har bara öppnat en, och inte ens helt” (Eva, LIFS).

4.1.4 Särskilda behov för äldre invandrare

Vi var nyfikna på huruvida organisationerna ser äldre invandrare som en särskild grupp med särskilda behov eller om de ingår i den stora skaran av äldre. Språket är ett återkommande tema, som många av intervjupersonerna tog upp som ett problem. Detta kan gälla i sociala sammanhang eller personal inom vård och omsorg. Denna punkt skulle därför kunna ingå i den andra delen av empirin, men vi har valt att placera den under politisk verksamhet.

På frågan om äldre invandrare har särskilda behov fick vi bland annat följande svar:

”Ja, det gör det ju definitivt. Definitivt alltså. Och jag menar de blir äldre, bara det här med språket alltså vård och sånt hur dom ska kommunicera. Jag såg bara när min fru råkade ut

för en bilolycka och åkte in där [...] Ja, då var det någon som behövde särskild tolk så det är ett stort problem och man kanske tappar sitt språk när man blir äldre” (Åke, SPF).

”Ja, det tror jag. Jag tror det framskyntar lite där (refererar till ”Samverkan med invandrarorganisationers pensionärsföreningar” i Stockholm. vår anm.) därför att för just dom äldre invandrarna dom där riktigt gamla, dom kunde inte språket. Och det var ett svårt problem för då kände man sig, det är ju väl känt att då får man inte den kontakten med svenska samhället. Så att där hade man tolkar. Fick berätta då för dom äldre. Och det var väldigt uppskattat att den vägen fick del av det svenska samhället” (Lars, SPF).

Företrädaren för projektet för samverkan mellan invandrarorganisationer och SPF skriver via e-post:

”Av de äldre som kommit till Sverige har många svårt att lära sig språket och det de har lärt sig försvinner oftast när de börjar bli riktigt gamla. Därför anser jag att det är viktigt med språkkunnig personal inom vården, dagcenter och äldreomsorgen.”

vidare skriver hon:

”Många äldre invandrare har en utsatt situation. Hemlängtan, hälsoproblem, stora språksvårigheter och därmed svårigheter att få kontakter utanför den egna kretsen är några av problemen. I syfte att bryta de äldres isolering i hemmet gör invandrarföreningarna ett stort och uppskattat arbete genom sin föreningsverksamhet.”

Intervjupersonen från PRO anser att grundbehoven inte är annorlunda, men nämner ändå social kontakt som en svårighet: *”Alltså jag tror inte att de har annorlunda behov än vad våra pensionärer har, men alltså ett utav behoven som kanske dom har svårare att få tillgodosett det är den sociala kontakten.”* Hon poängterar därutöver att PRO driver frågan med mångspråkig personal inom äldreboenden. *”Och det är den andra biten. Den driver vi stenhårt. Man måste ju ha personal på våra äldreboende som kan prata språken [...] Och det skulle ju kunna höja kvalitén i vården, då i äldreomsorgen för väldigt många utav våra invandrare.”* Intervjupersonen fortsätter att det är kvinnor som är i majoriteten på äldreboende och tillägger: *”Det är ju inte annorlunda än svenskorna. Det är kvinnor det också.”*

Intervjupersonen från LIFS vittnar om att det finns ett särskilt behov relaterat till ensamhet och social kontakt. Även hon nämner särskilt kvinnorna:

”Det är de som har kommit med familjen och sen det värsta är. Sen efter en tid har barnen lämnat till olika länder och mammorna och papporna är helt ensamma. De får inget jobb. De lämnar landet. Papporna har dött och mammorna är helt ensamma.”

Det tas därutöver upp svårigheter som uppstår på grund av språkförbristningar där LIFS ställer upp på frivillig basis som medlare med myndigheter och vårdinrättningar.

Vid frågan via e-post huruvida äldre invandrare speciellt bör uppmärksammas svarar Christina från Internationella föreningen inom SPF: *”Ja Mycket!!!! Eftersom de flesta kommer från krigshärjade länder som fått fly från sina hem och blivit torterade även förlorat anhöriga och kära.”*

4.2 Social verksamhet

I den andra delen av punkt 4 beskriver vi organisationernas sociala verksamhet genom att redogöra för intervjupersonernas svar. Vi börjar med de sociala aktiviteterna för att övergå till mötesplatser. Därefter tar vi upp tre projekt varav ett är avslutat och två är i planeringsstadiet. Slutligen försöker vi ge en bild av äldre invandrades medlemskap och delaktighet.

4.2.1 Sociala aktiviteter

Pensionärsföreningarna har ett brett utbud som innehåller bland annat friskvård, kultur, dans och underhållning samt bildande verksamhet: *”Sen har man huvudprogrammet då, föreläsare, bildvisning eller vad det nu är. Det kan handla om Piraten eller ja nästan vad som helst. Och sen ett väsentligt inslag det är ju lottförsäljning”* (Lars, SPRF). Intervjupersonen framhäver betydelsen av studieverksamhet och nämner bland annat landskaps- och litteraturcirkel. Ett annat viktigt inslag, enligt denne, är reseverksamhet: *”Där har vi en väldigt aktiv resegrupp här [...] Jag vet vissa avdelningar satsar nästan det mesta av sin energi på att ordna resor och då får man ofta med människor från andra föreningar för man hjälps åt om man inte kan fylla en buss.”*

Ett återkommande tema är föreningarnas uppgift att ge samhällsinformation:

”Jag tycker att varje grupp bör under sin termin ha något samhällsnyttigt, utan man kan inte bara sitta och titta på bilder” (Gunilla, RPG).

”Då är det meningen alltså inom organisationen så ska man ha då minst antal fem, sex per år månadmöten där man informerar om det pensionärspolitiska, plus man har programmet,

kulturprogrammet. Någon som koncerar eller någon som sjunger eller spelar eller någonting. Man dricker kaffe [...] Det är ju väldigt mycket studiecirklar också som man har” (Åke, SPF).

En intervjuperson hade funderingar runt utbudet:

”Och likadant det här kanske att man tar in kulturinslag alltså den här mångkulturen. Varför är man så rabiatt och inte [...] Det ska vara en dragspelare som kommer. Yes! PRO kören kan också komma. Då är vi fortfarande på samma nivå. Det är skånskt och det är svenskt” (Lisa, PRO).

Även om LIFS numera koncentrerar sig på politisk verksamhet har de en social funktion: *”Vi har en stor grupp här som kommer hit på onsdagar och syr, de gör olika saker tillsammans. Och där är de 20 äldre damer” (Eva, LIFS).*

Under intervjun med SPF fick vi reda på att det finns en internationell förening inom SPF.

Den utvecklades utifrån ett projekt för invandrapensionärer vid Studieförbundet Vuxenskolan.

”Malmö, här i Malmö är SPF den enda organisationen som har en invandrarförening som är fem år gammal. Vi försökte ju då att få dom att gå med i en svensk förening, då nära Rosengård till exempel, men det ville man inte. För om man vill att man ska kunna integreras komma få ta del av samhället. Det är ju i en pensionärsförening väldigt mycket kultur aktiviteter. Men det ville man inte”.

Vidare uppmärksammar intervjupersonen skillnader av intresse vad gäller utflyktsmål:

”Och utflykter så har man ju då, försöker man ju resa till något intressant man blir guidad och så. Men där har man ju haft som intresse till Ullared, det vill man ju och sånt. Och det uppfattar vi ju inte som kultur. Men det är inte lätt” (Åke, SPF).

Idag har den internationella föreningen 37 medlemmar från olika länder såsom till exempel Irak, Iran, Polen och Sydamerika. Christina som är företrädare för den internationella föreningen inom SPF anser att den sociala gemenskapen står i fokus. I sitt svar på våra frågor via e-post berättar hon:

”Vi har alltid minst en bussresa på våren maj månad helst och julmiddag. Gemenskapen, glädjen och svenska språket är det viktigaste i vår förening. Dessa medlemmar är en mycket skör grupp som verkligen behöver stöd, uppmuntran, glädje och förståelse.”

hon skriver vidare:

”Vi har många tankar, frågor framöver både från myndigheter, privat, läkare, politiker. Men först måste den Sociala biten fungera, sammanhållningen, glädjen att få skratta, prata, umgås även gråta ut så det skapar en Trygghet för dem, sen kan man gå vidare, det är mitt största mål för dem. Jag har även kontakt privat med vissa som behöver särskild hjälp med myndigheter, brev och telefon. Alltid lika tacksamt att hjälpa dem.”

4.2.2 Mötesplatser

Mötesplatser var ett återkommande tema. Det är olika aspekter som tas upp: brist på gemensamma mötesplatser och integration mellan olika grupper. Under intervjuerna framkom berättelser om ömsesidiga rädslor och okunskap som förknippades med mötesplatser, det vill säga en rädsla för det okända.

En intervjuperson anser att det finns svårigheter att hitta gemensamma mötesplatser:

”Det här med mötesplatser. Var möts man? Jo, alltså jag vet mycket väl var de möts men då blir det ju inom samma grupp. Du möter ju inte nya spännande människor på samma sätt som vi gör eller som PRO:arna gör. Jag menar när [...] plockar ihop folk från hela Skåne och kommer till Backgården för att lyssna på konsument, alltså hur man ska jobba med prisundersökningar. Då kommer ju människor, 70 människor från hela Skåne. Det är ju spännande mötesplatser där man liksom får det här nya” (Lisa, PRO).

Intervjupersonen från SPF menar att mötesplatser kan utgöra en plattform för integration. Han nämner att man har gjort försök att få med invandrare i en ”svensk förening” nära Rosengård, vilket misslyckades. Istället startades den internationella föreningen inom SPF.

Intervjupersonen intygar att *”det är svårt med integration alltså, man kan ju tro att de skulle tycka att det var skojigt att komma med, men sen är det ju inte lätt. Pensionärer är väldigt konservativa om man säger” (Åke, SPF).*

Mötesplatser betraktas av en intervjuperson inte bara som en möjlighet att integrera invandrare i svenskt samhälle, utan även som en chans att sammanföra yngre och äldre människor:

”Vi jobbar väldigt mycket med möten mellan dom (unga och gamla. vår anm.) för att dom är så ifrån varandra, och förstår inte varandra och rädslor och allt sånt där är väldigt stort mellan dom. Och sen speciellt invandrarfamiljer som det enda föräldrarna ser är TV-bilden av svenskt samhälle, man super, man går runt med alla och allt det där [...] Och då jobbar vi väldigt mycket med de frågorna, möta, sitta och prata, har familjer, vanliga familjer, som berättar [...] Vi jobbar väldigt mycket med attityder och förändringar [...] Och dom ska inte glömma att det här mötet med unga är så viktigt för att jobba med varandras rädsla (Eva, LIFS).

Rädsla är återkommande ämne i många av intervjuerna och uppstår både mellan generationer och mellan svenska pensionärer och äldre invandrare:

”Ska jag vara ärlig så tror jag att det är rädsla. Jag tror det är rädslor, alltså både från vår sida och från deras sida. Du behöver kanske någon som kommer hem till dig första gången och hämtar dig och tar dig med och att man känner en trygghet i att känna någon. Jag kan mycket väl tänka mig att sätta mig in i situationen, jag vill hemska gärna var på i PRO men jag känner ju ingen. Jag ska ta mig dit och jag ska ta mig in och jag pratar kanske inte riktigt

bra svenska. Förstår dom vad jag säger. Man kan säkert komma på hur många orsaker som helst för att inte gå, och innerst inne vill man kanske i alla fall. Så därför tror jag det är viktigt att vi börjar med våra, utbildar dom, ser till att dom får vara mentorer alltså. Kanske det här med att ringa upp eller komma hem och säga nu är det tid att ha ett möte, läsecirkel, mat, hantverk” (Lisa, PRO).

Intervjupersonen från LIFS anser att invandrare har det dubbelt så svårt, då Sverige inte är deras hemland. Hon menar att det finns en brist på kunskap då invandrare och svenskar aldrig träffas: *”Om vi inte har någon mötesplats, om vi inte har en dialog kommer vi alltid att vara andrahands medborgare [...] Vi behöver ju möta varandra” (Eva, LIFS).*

4.2.3 Projekt

Under undersökningens gång fick vi reda på tre projekt varav ett är avslutat och två är i planeringsstadiet. Vi börjar med att redogöra för ett påtänkt projekt från LIFS.

Intentionen för projektet är att fungera som en dagverksamhet för äldre med flerspråkig personal:

”Vi håller på att skriva ett projekt först och främst. Får vi pengar, är de första grejorna. Så blir det en lokal som vi redan har pratat om med Lundafastigheter. Lokaler som de inte använder. Men just nu är Lund så fruktansvärt populärt, de bygger ju överallt [...] Det skulle bli social verksamhet, dagverksamhet. Folk i området också skulle kunna sova över, vi har folk som är jätte rädda hemma. Det är den andra punkten” (Eva, LIFS).

”Grunden kommer att vara invandrare och sen blandningen, ingen blandning från början [...] Personalen ska vara en blandning, ska vara de 5 största språk plus de som har mest äldst i Lunds kommun. Det är polacker, iranier, irakier (Eva, LIFS).

Även PRO:s företrädare berättar om sina planer för ett projekt som riktar sig mot äldre invandrare. Tanken är att börja i PRO-föreningar i Malmö och Trelleborg samt eventuellt i Landskrona:

Och jag har försökt nu att se om vi inte skulle kunna jobba lite mer med integrationsarbete. Så jag kommer att kontakta ett par stycken faktiskt här i Malmö [...] Dom jobbar med mångfald och då ska vi se om vi kan söka pengar [...] Och det vi har sagt är att vi vill inte ha speciella föreningar.”

Intervjupersonen beskriver hur man ska gå till väga. Planerna är att först förbereda de egna medlemmarna inför mötet med äldre invandrare:

”När jag satt och diskuterade med dom två som jag nu har fått ett förslag från om hur vi ska kunna jobba så tror jag att man måste börja med våra egna pensionärsföreningar först. Jag tror att man måste ta ett område kanske här i Malmö och så sätta sig ner med dom som är med. Dom får lära sig först det här med kulturer, olika kulturer och hur man ska ta emot dom och så.”

vidare berättar hon:

”Det kan inte vara kortsiktigt. Sen får man ju då gå ut och rekrytera och det måste man göra tillsammans med pensionärsföreningen. Jag har funderat väldigt mycket på hur man ska göra det. Jag har mött [...] det här med att man vänder på det och man vill ha ut folk som kommer till oss som flyktingar och invandrare så fort som möjligt ut i arbetslivet. Och det är gott och väl va, men det är bara det att arbetslivet måste ta emot dom och måste veta vad dom tar emot annars så klarar man inte det här med integration.”

Intervjupersonen berättar om sina erfarenheter från en arbetsplats som gjorde intryck på henne:

”Jag mötte en städledare som sa att jaha, det var jätte trevligt när tre kvinnor som då jobbar på en skola som hade kommit då på sommaren och skulle ha en arbetsplatsintroduktion. Dom var och läste svenska och så skulle dom praktisera. Ja sa hon, det enda vi saknade var vi visste ingenting om dom här tre kvinnorna. Tänk, vad dum man är.”

Båda projektens förverkligande beror på huruvida man kan få resurser.

Ett projekt som har drivits och avslutats är ”Samverkan med invandrarorganisationernas pensionärsföreningar” som är ett samarbete mellan SPRF och invandrarföreningar i Stockholm. Stockholms kommun har finansierat detta projekt, vars målsättning var att lära känna varandras verksamheter, kulturutbyte samt vidga kunskaperna och erfarenheter omkring olika äldre frågor. Samverkan mellan de delaktiga föreningarna fortsätter i olika former med debatter och temadagar med mera. Även om det inte finns ett liknande projekt i Skåne ställer sig intervjupersonen positivt till initiativet och framhäver dess betydelse för många:

”Dom känner sig i dom här invandrarföreningarna att dom hör hemma på ett annat sätt. Kan man då få kontakt med svenskarna då tror jag det hade varit mycket värdefullt. Man har haft gemensamma, ja det är träffar och studiecirklar och sånt där” (Lars, SPRF).

4.2.4 Medlemskap och delaktighet bland äldre invandrare

Vi var intresserade av att ta reda på hur bilden av äldre invandrares medlemskap ser ut inom pensionärsorganisationerna. Det finns ingen statistik och därför kan vi inte redovisa några siffror:

”Vi har ju äldre invandrare det är klart vi har, men inte dom som har kommit, vad ska vi säga dom som kom på 80-, 90 utan det är dom som kom på 50-, 60-, 70-talet. Det är ju jugoslaver, finländare, det är greker, italienare alltså arbetskraftinvandringen, ja” (Lisa, PRO).

”Det är klart vi har självklart invandrare som är medlemmar, det tror jag man har i alla avdelningar. Jag frågade lite lätt igår då vi hade distriktsmöte och jullunch. Men då skulle man ju tycka att Malmö och Rosengård visst har dom invandrare som är medlemmar, men man har inte tagit speciellt i det utan dom hänger med i den vanliga svängen” (Lars, SPRF).

”Ja det finns. Finns en hel del. Vi har en aktiv i Höganäs, han är ungrare. Han har varit här länge på kom 60-talet eller nåt sånt. De är väl inte majoriteten, men å andra sidan är de inte i majoriteten i landet heller. Så det speglar landets bild” (Anders, SPI).

”Ja, här har vi ju haft, ja. För här bor ju på området. Men det är svårt att få äldre invandrare att komma [...] Ja, vi har väl försökt här. Men vi har till exempel någon från Ungern, men de är ju gamla. Man kan inte kalla dom för invandrare nu” (Gunilla, RPG).

I ett telefonsamtal berättar en företrädare från SKTF att det finns ytterst få medlemmar som är invandrare. Denne tror att detta kan bero på att SKTF är bara för dem som är anslutna till Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) och har varit anställda inom kommun och landsting.

PRO:s företrädare vittnar om ett misslyckande att engagera invandrare: *”Och här tror jag hela pensionärsrörelsen står utanför alltså att vi inte har klarat av det.”*

Företrädaren från RPG avslutade intervjun med att tillägga: *”Men det är bra att ni satte fingret på det med invandrare. Ja, jätte bra.”*

5. Analys av resultat

I detta avsnitt ska vi svara på våra frågeställningar och analysera vårt material samt koppla till teorin *social exclusion* och olika begrepp. Vi har valt att avhandla litteraturstudien och det empiriska materialet var för sig i olika delar.

5.1 Analys av litteraturstudien

Vi börjar med vår första frågeställning där vi belyser utvalda kanaler för representation utifrån tidigare forskning vad gäller äldre invandrare. Vi söker att applicera teorin *social exclusion* på den politiska arenan som omfattar valdeltagande och representation i politiska organ. Därefter behandlar vi föreningsliv i ljuset av denna teori.

Statistiken indikerar på ett stadigt sjunkande valdeltagande bland utländska medborgare sedan 1976, då 60 procent röstade jämfört med 35 procent 2002 (Petersson 2002). Äldre invandrare i åldern 65 till 69 år röstade visserligen i större utsträckning än yngre utländska medborgare

vid senaste valet till kommun- och landstingsfullmäktige, dock var deras valdeltagande lägre än motsvarande åldersgrupp av svenska medborgare (Berleen 2003).

Det finns många olika faktorer som kan påverka valdeltagandet. En förklaring är att utländska medborgare ej har rösträtt till riksdagen; ett faktum som anses ha inflytande på röstbenägenheten i valen till kommun- och landstingsfullmäktige (Sahlberg 2000). En annan viktig aspekt som nämns är känslan att ej fullt ut tillhöra det svenska samhället, vilket i sin tur kan leda till skepticism och passivitet (Dahlstedt 2000). Denna känsla att stå utanför måste ses i samband med integration. Det uppstår ett moment 22 där integration är både en förutsättning och en effekt av politiskt deltagande (SOU 1996:169). Man går inte till valurnorna om man inte upplever tillhörighet. Röstar man inte finns det en risk att gruppens intressen inte tillvaratas och gruppen får ej heller egna representanter invalda i beslutande organ. Valdeltagandet kan påverkas negativt då frågor som berör specifikt invandrare, ej kommer upp på partiprogrammen (Bäck och Soininen 1996). Även här ser vi att det är moment 22. När man inte röstar på sina representanter kan detta leda till att gruppens särfrågor inte uppmärksammas.

Forskning påvisar att invandrare är underrepresenterade i politiska organ. Det är svårt för utrikes födda att få mandat, särskilt till riksdagsvalen. Av totalt 349 riksdagsledamöter är 19 personer födda utomlands (SCB, del 4 2004). Det finns en diskussion huruvida det finns ett behov av invandrapolitiker och om dessa bättre kan företräda andra invandrare. Invandrapolitiker anses prioritera partiloyalitet och politiska frågor. Intervjuundersökningar visar dock att politiker med invandrabakgrund ansåg sig oftare än infödda kommunalpolitiker företräda invandrare och har även oftare blivit kontaktade av invandrare och deras organisationer (Rodrigo Blomqvist 1997; Bäck 1999).

Forskningen visar tydligt att invandrare har lägre valdeltagande och är underrepresenterade i politiska organ. Utifrån Edgren-Schoris (2000) definition av teorin *social exclusion* som har en mångdimensionell karaktär och innefattar den politiska arena ser vi att det finns en utestängning. I och med begränsningar i svenska vallagar som hindrar utländska medborgare från att delta i riksdagsvalen, kan man till och med överväga aktiv utestängning. Dahlstedt (2000) hävdar att det kan finnas en osäkerhet bland utländska medborgare huruvida de tillhör samhället. Denna osäkerhet kan medföra att icke deltagandet i valen blir en medveten handling. Om detta är en medveten handling kan man fråga om denna är självald och i så fall

handlar om utestängning. Edgren-Schori (2000) definierar *social exclusion* som en process där rådande maktstrukturer och inte individuella egenskaper, ligger till grund för exkludering. Vi tolkar det som att processen som ligger bakom denna känsla att inte tillhöra samhället, kan resultera i att invandrare inte röstar. Processen kan ses som ett långt misslyckande av samhällets oförmåga att integrera våra nykomlingar på många olika områden. Därför kan man diskutera frivillighet i handlingen att avstå från att gå till valurnorna.

Forskning visar att det finns en koppling mellan aktivitet inom föreningar och ökat valdeltagande. Bäck (1999) ser det därför som allvarligt att invandrare är underrepresenterade inom föreningslivet. Detta även med tanke på att föreningar ofta företräder olika gruppers särintressen, till exempel pensionärs- och invandrarföreningar. Dessutom kan deltagande i vissa föreningar leda till vidare engagemang även i andra organisationer. De som är minst aktiva inom föreningsliv är de utländska medborgarna följda av de naturaliserade och andra generationens invandrare. Den dåliga representationen har sin grund i att det finns yttre och inre hinder som försvårar inträde till, eller avancemang inom föreningar. Politiska partier är ett exempel där invandrare är starkt underrepresenterade, trots att man ingår i rekryteringsbasen (Bäck och Soininen 1996; Bäck 1999). Vi har inte fått tydligt svar på vad denna underrepresentation beror på. Vi frågar oss vilka utestängningsmekanismer som ligger bakom detta fenomen. Samma gäller de inre hindren, det vill säga de mekanismer som gör att invandrare inte avancerar inom föreningar.

Forskning visar på att invandrarföreningar kan fungera som kompensation för denna utestängning från svenskt föreningsliv. Det är dock endast 20 procent av rekryteringsbasen som är medlemmar trots att invandrarföreningar har som uppgift att ta till vara på deras behov och intressen. Invandrarföreningarnas möjligheter till inflytande på den politiska arenan är ifrågasatt. Ett undantag kan vara på lokal nivå där invandrarföreningar kan inta en påtryckarroll och få upp särfrågor på dagordningen (Bäck och Soininen 1996; Bäck 1999).

Sammanfattningsvis visar litteraturen genomgående på ett demokratiunderskott där invandrare har ett lägre valdeltagande och är sämre representerade i politiska organ. Dessutom är de underrepresenterade inom föreningsliv. Vår tolkning är att invandrare är exkluderade från dessa arenor och att det finns en *excluder*, som omedvetet eller medvetet utestänger människor.

5.2 Analys av empiri

Det empiriska materialet är uppdelat i två avsnitt. Vi börjar med att avhandla den första delen genom att besvara frågeställningen hur den politiska verksamheten beskrivs av företrädare från utvalda organisationer.

Pensionärsorganisationer driver genomgående samma hjärtefrågor: pensioner, vård och omsorg, äldreboende och trafiksäkerhet. Utöver dessa finns lokalt förankrade frågor som ”*kan vara allt mellan himmel och jord*” (Lars, SPRF). SPI tillägger ytterligare ett ämne och tar upp våld. LIFS har ett annat perspektiv och sätter fokus på integrationsproblematiken.

Frågorna drivs främst i pensionärsråd och integrationsråd. Pensionärsråd finns på olika nivåer. Det finns ingen reglering i lag som tvingar kommuner att upprätta KPR. Därför finns de inte överallt och kan se olika ut från kommun till kommun. Integrationsrådet i Lund har en liknande funktion som KPR och utgör en plattform där intressen kan framföras. SPI har en annan arena då det är ett politiskt parti som strävar efter att bli invalt i beslutsfattande organ.

Intervjupersonerna vittnar om sina positiva upplevelser och erfarenheter i de olika råden. De anser att det finns ett gott samarbete då politikerna lyssnar och tar till sig deras åsikter. Organisationerna bevakar samhällsfrågor och har även tagit på sig en rådgivande- och en påtryckarroll som innebär att ”*man måste vara på hugget hela tiden, man måste bevaka frågor hela tiden, hela tiden*” (Lisa, PRO). Företrädaren från LIFS beskriver blandade erfarenheter vad gäller frågor som har gett påtagliga resultat.

Företrädarna berättar om sin organisations religiösa och partipolitiska obundenhet. Det förekommer dock ömsesidiga förebråelser vad gäller de andras neutralitet. Medlemmarnas partipolitiska sympatier avspeglas i rörelserna vilket gör att gruppen äldre är splittrad. Detta påverkar deras maktfaktor som påpekas av en intervjuperson: ”*Pensionärerna är ju, jag menar det är klart om vore vi en homogen grupp skulle vi vara oerhört starka gentemot politikerna*” (Lars, SPRF).

När äldre invandrares särskilda behov kom på tal under intervjuerna, fanns en rödtråd där språkförbristningar var ett återkommande tema. Det finns en gemensam nämnare där man lyfte fram behovet av flerspråkig personal inom vård och äldreomsorg. När frågan togs upp var den första reaktionen att vi har alla samma grundbehov, såsom social gemenskap.

Företrädarna för SPF:s internationella förening, LIFS och SPRF:s samverkansprojekt tillägger ytterligare dimensioner, där man hänvisar till äldre invandrares utsatthet på grund av trauman från hemlandet. *”Hemlängtan, hälsoproblem, stora språksvårigheter och därmed svårigheter att få kontakter utanför den egna kretsen är några av problemen”* (Karin, SPRF).

I detta avsnitt söker vi att ge en bild av den sociala verksamheten inom av oss utvalda organisationer. Pensionärsföreningarna erbjuder sina medlemmar ett brett utbud av friskvård, kultur, dans och underhållning, resor samt bildande verksamhet. Utbudet skiljer sig inte mycket åt mellan föreningarna. Fokus ligger på kulturutbud, studiecirkel och samhällsinformation. *”Jag tycker att varje grupp bör under sin termin ha något samhällsnyttigt utan man kan inte bara sitta och titta på bilder”* (Gunilla, RPG). Mångkulturella inslag lyser dock med sin frånvaro: *”Det ska vara en dragspelare som kommer. Yes! PRO kören kan också komma. Då är vi fortfarande på samma nivå. Det är skånskt och det är svenskt”* (Lisa, PRO).

För gruppen äldre invandrare som deltar i den internationella föreningen är det en trygg miljö som prioriteras. En miljö, där man tillåts att skratta, prata, umgås och även gråta ut. *”Gemenskapen, glädjen och det svenska språket är det viktigaste i vår förening”* (Christina, SPF:s internationella förening).

Pensionärsföreningar utgör mötesplatser för äldre. Det finns ingen statistik om hur många medlemmar som är av utländsk härkomst. Företrädarna intygar att de självklart har invandrare, men egentligen inte så många. Särskilt inte från den gruppen som kom med flyktinginvandringen de två senaste decennierna. De anser att det är svårt att få invandrare som medlemmar och lägger ett integrationsperspektiv på det hela: *”Det är svårt med integration alltså, man kan ju tro att de skulle tycka att det var skojigt att komma med, men sen är det ju inte lätt. Pensionärer är väldigt konservativa om man säger”* (Åke, SPF).

Intervjupersonerna vittnar om ömsesidig rädsla och okunskap om varandras kulturer. Ett initiativ för att få äldre invandrare involverade har tagits av SPF. Efter misslyckade försök att få med äldre invandrare i ordinarie föreningar startades den internationella föreningen, vilket befäster segregationen. Men som Christina från SPF:s internationella förening uttrycker sig, måste man kanske börja med att skapa en trygg miljö: *”Men först måste den Sociala biten fungera, sammanhållningen, glädjen att få skratta, prata, umgås även gråta ut så det skapar*

en Trygghet för dem, sen kan man gå vidare.” Andra projekt som vi har varit i kontakt med är ett samverkansprojekt mellan invandrarföreningar och SPRF som nu är avslutat. Föreningarna har fortsatt kontakt, men ingen gemensam mötesplats. Dessutom finns två initiativ till projekt med olika infallsvinklar, som är under planeringsstadiet. Båda projektens framtid är beroende av ekonomiskt stöd.

Vår fjärde och sista frågeställning knyter ihop båda avsnitten där vi frågar om äldre invandrare har en plats inom de utvalda organisationerna. Enligt pensionärsorganisationernas företrädare är alla äldre välkomna, så också invandrare. Vissa ser att alla äldre har samma grundbehov och då särskilt av social gemenskap. Tankarna leder till Ronströms (1996) teoretiska resonemang runt kategorierna ”äldre” och ”invandrare”. I detta sammanhang är kategorin ”äldre” överordnad då man betraktar alla som lika oberoende av härkomst. Andra företrädare har ett annat perspektiv och ser gruppen äldre invandrare som utsatt: *”Många äldre invandrare har en utsatt situation. Hemlängtan, hälsoproblem, stora språksvårigheter och därmed svårigheter att få kontakter utanför den egna kretsen är några av problemen”* (Christina, internationella föreningen inom SPRF). Detta vill vi anknyta till teorin om dubbel utsatthet, det vill säga att de tillhör två marginaliserade minoritetsgrupper (Blomqvist och Edberg 2004).

Hjärtefrågorna som pensionärsföreningar driver omfattar alla, men särfrågor som berör specifikt invandrare tas inte upp med ett undantag: flerspråkig personal inom vård, omsorg och äldreboende. Inom den sociala verksamheten uppmärksammar en intervjuperson bristen på mångkulturellt utbud. Detta ser vi som en möjlig orsak till att äldre invandrare uteblir. Dessutom krävs i många aktiviteter en god språkförmåga då många föreningar poängterar sin bildande verksamhet. Här ser vi kopplingar till begreppet yttre hinder (Bäck och Soininen 1996). Äldre invandrare tillhör visserligen rekryteringsbasen, men det måste finnas hinder vid gränsen till föreningen som försvårar tillträde. Språkförbristningar och föreningarnas utbud kan möjligen utgöra ett sådant yttre hinder.

Vi frågar oss om detta kan innebära utestängning, vilket leder oss till teorin om *social exclusion*. Teorin innebär ofrivillig exkludering från olika arenor såsom arbetsmarknad, bostadsmarknad och den politiska arenan. Orsaker till *social exclusion* ligger ej i individens egenskaper utan hänförs till strukturer (Edgren-Schori 2000). Vi anser här att även föreningsliv kan anses som en arena från vilken utestängning kan ske. I detta sammanhang måste vi skilja mellan aktiv och passiv exkludering. Aktiv exkludering innebär en medveten

handling med syfte att hindra individers tillträde till arenor. Passiv exkludering är tvärtom en omedveten eller oförutsedd handling som får indirekta konsekvenser ”att människor stängs ute” (Edgren-Schori 2000 s.110). Även om det inte finns statistiska bevis på äldre invandras deltagande i de av oss undersökta pensionärsföreningarna är vår tolkning av materialet att de är underrepresenterade. Vi ser inte att organisationerna medvetet exkluderar gruppen och därför är aktiv utestängning utesluten. Då vissa av föreningarnas företrädare anser att alla äldre ha samma behov är det bara naturligt att särfrågor som berör äldre invandrare ej finns bland deras profilfrågor. Föreningarna ser sig som företrädare för alla äldre där till exempel frågan om vård och omsorg berör även denna grupp.

Däremot kan vi diskutera huruvida det finns en passiv exkludering. Detta med tanke på pensionärsföreningarnas utbud: ”*Det ska vara en dragspelare som kommer. Yes! PRO kören kan också komma. Då är vi fortfarande på samma nivå. Det är skånskt och det är svenskt*” (Lisa, PRO). Frågan är om ett utbud utan mångkulturella inslag som är mycket baserat på studieverksamhet, där språk är en viktig ingrediens tilltalar äldre invandrare. Många intervjupersoner betonar språkets betydelse och äldre invandras språkförbristningar. Ändock bygger stora delar av föreningarnas sociala verksamhet på goda språkkunskaper.

Föreningarna har ett stort kulturutbud, men det kan finnas olika uppfattningar vad kultur innebär: ”*Och utflykter så har man ju då, försöker man ju resa till något intressant man blir guidad och så. Men där har man ju haft som intresse till Ullared, det vill man ju och sånt. Och det uppfattar vi ju inte som kultur. Men det är inte lätt*” (Åke, SPF). Det kan helt enkelt finnas olika intressen vad gäller önskvärd sysselsättning och det kan därför vara frivilligt att stå utanför. Det vill säga, äldre invandrare har gjort ett medvetet val att ej delta. Detta även med tanke på att ”*dom känner sig i dom här invandrarföreningarna att dom hör hemma på ett annat sätt*” (Lars, SPRF). Å andra sidan kan man diskutera varför de känner sig tryggare i invandrarföreningar. Med tanke på utbud och gruppens språkförbristningar kan man ifrågasätta om exkluderingen verkligen är självvald.

6. Slutdiskussion

I vår uppsats har vi sökt att belysa vem som för äldre invandras talan. Vi har valt ut några kanaler som vi anser viktiga i representationen av denna grupp. Utifrån litteraturen fann vi tre

framträdande arenor: valdeltagande, föreningsliv och representation i politiska organ. Sedan har vi tagit en av dessa arenor, föreningsliv, för att få en bredare bild hur det ser ut på lokal nivå. Vi har utfört intervjuer med företrädare för olika organisationer som företräder äldres och/eller invandrares intressen. Vi har beskrivit den politiska och den sociala verksamheten utifrån företrädarnas perspektiv. Syftet har varit att söka svar på frågan huruvida äldre invandrare har en plats i organisationerna. Resultaten av litteraturstudien och det empiriska materialet har vi satt i ljuset av teorin om *social exclusion*.

Litteraturstudierna visar att äldre invandrarna är underrepresenterade vad gäller valdeltagande, föreningsliv och representation i politiska organ. Och även vår kvalitativa studie tyder på att äldre invandrare inte är aktiva inom pensionärsrörelsen. En intervjuperson bekräftar att "*hela pensionärsrörelsen står utanför alltså att vi inte har klarat av det*" (Lisa, PRO).

Det finns dock initiativ till att engagera äldre invandrare inom föreningarna. Detta med utgångspunkt i ett integrationsperspektiv. De två planerade projekten av LIFS och PRO har som målsättning att skapa gemensamma mötesplatser, där äldre invandrare och äldre svenskar ska integreras. Först måste dock deltagarna förberedas. Inom LIFS är intentionen att man ska börja med invandrarna för att sedan gradvis slussa in svenska pensionärer. PRO har en annan infallsvinkel och vill först utbilda sina egna medlemmar så att de blir kulturkompetenta: "*Dom får lära sig först det här med kulturer, olika kulturer och hur man ska ta emot dom och så.*" De ska sedan fungera som mentorer. Vår uppfattning är att det ligger ett skimmer av social ingenjörskonst över projektets struktur, om än i all välmening. Spontant går våra tankar till diskussionen om den partipolitiska obundenheten där enligt företrädarna från SPF och SPRF PRO har socialdemokratiska rötter. En annan fråga är vad det är som gör att äldre behöver förberedas eller till och med "uppfostras", för att kunna möta andra kulturer? Är det den här ömsesidiga rädslan, som framkommer i intervjuerna?

Vi anser att varje initiativ till att skapa mötesplatser är angelägen. Frågan är nämligen var annars integration ska ske. Den allmängiltiga uppfattningen verkar vara att det är på arbetsplatsen man integreras. Vad händer med äldre invandrare som står utanför arbetsmarknaden? Utifrån våra intervjuer har vi fått uppfattningen att många av dem föredrar egna föreningar framför svenska. Vi har tagit starkt intryck av de intervjupersoner som är inblandade i projekt och/eller föreningar med äldre invandrare. De tillför en annan dimension, där den "sociala biten", det vill säga trygghet, måste ligga till grund innan man kan gå vidare.

Hur stort inflytande pensionärsföreningarna faktiskt har är svårt att säga, men vi har ändå fått den uppfattningen att politiker på olika nivåer lyssnar och tar till sig deras synpunkter. När äldre invandrare inte är aktiva i dessa rörelser, kan det också vara svårare att uppmärksamma deras särfrågor. Här måste invandrarföreningar ta över rollen som påtryckningsgrupp så att särfrågor kan lyftas upp på dagordningen. LIFS är ett exempel som har tagit på sig denna funktion.

Det är inte tillräckligt att bara upprätta en organisation. Vårt intryck är att när äldre invandrare blir involverade, beror detta ofta på individens engagemang framför organisationernas centrala ledning. Om det inte finns någon eldsjäl som fungerar som idébärare och uppmärksammar särfrågor är risken stor att gruppen blir bortglömd.

Utifrån våra intervjuer har vi fått uppfattningen att pensionärsorganisationer genomsyras av ett assimilationsperspektiv. Utbudet verkar helt och hållet inrikta sig på svenska pensionärens önskemål och lämnar lite plats åt mångkulturella inslag. Organisationerna verkar ha sin definition färdig vad gäller kultur. Vi har inte stött på någon som har uttalat att äldre invandrare ej är välkomna, tvärtom vill man gärna få med dem. Men vårt intryck är att det på ett omedvetet plan finns ett uttalat och självklart synsätt att de ska anpassa sig efter föreningarnas utformning. Vi ser därför att det är en logisk konsekvens att äldre invandrare känner sig mer hemma i sina egna föreningar. Spelar det då någon roll var man får sitt sociala behov tillgodosett? Kruxet är att vi ser att pensionärsföreningar har viss påverkan och de kan betraktas som språkrör för äldre. Därför kan det vara viktigt att komma med i dessa föreningar för att kunna påverka.

Vi kan se tecken på passiv exkludering där föreningar omedvetet utformar sin verksamhet utifrån traditionella mönster. Då man inte är aktiv inom pensionärsrörelsen, är det svårt att påverka den sociala verksamheten. Detta kan resultera i att utbudet inte tilltalar äldre invandrare. Det blir en ond cirkel som någon måste bryta och detta gäller inte enbart föreningsliv, utan samhället i stort. Vem är det då som ska ta första steget? Vi återgår därför till definitionen av *social exclusion* som förskjuter orsaksförklaringen från individen till samhället. Utifrån den litteratur som vi har studerat om teorin har det väckts en fråga om det individuella ansvaret vid utestängning. Hur förhåller sig teorin till individens rättigheter och skyldigheter för att kunna ta del av samhället?

I vår empiriska del av uppsatsen utgår vi endast utifrån ett organisationsperspektiv, där vi får företrädares synpunkter. Detta ger naturligtvis en ensidig bild av en mycket heterogen grupp. Det skulle därför vara intressant att i fortsatt forskning utföra intervjuer med äldre invandrare för att få deras synvinkel. Finns det kunskap om att pensionärsföreningar existerar och om deras funktion? Upplever de sig som en utsatt grupp med särskilda behov? Känner de sig tryggare i egna föreningar eller finns det en önskan att umgås med äldre svenskar? Hur ser de på den påstådda ömsesidiga rädslan som framkommer i intervjumaterialet? Frågorna är många. Kanske skulle vi få tydligare indikationer på huruvida äldre invandrare är exkluderade enligt teorin *social exclusion*. Ämnet har sått ett frö av intresse, vilket kan leda till fortsatta studier.

Källförteckning

Adman, Per & Strömblad, Per (2000). *Utanför demokratin? Del 3: Resurser för politisk integration*. Integrationsverkets Rapportserie 2000:16. Norrköping: Integrationsverket.

Berleen, Göran (2003). *”Bättre hälsa hos äldre”*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut 2003:41.

Blakemore, Ken och Boneham, Margaret (1994) *Race, age and ethnicity: a comparative approach*. Buckingham: Open University Press.

Bäck, Henry (1999). ”Invandrarnas deltagande i det politiska livet” i *Invandrarskap och medborgarskap – dokumentation från ett seminarium. Demokratiutredningens skrift nr 13*. SOU 1999:8. Stockholm: Fakta Info Direkt.

Bäck, Henry och Soininen, Maritta (1996). ”Invandrarna, demokratin och samhället” i SOU (1996:162), i *På medborgarnas villkor - en demokratisk infrastruktur*. Bilaga till betänkande av demokratiutvecklingskommitté. Stockholm: Fritze.

Bäck, Henry & Soininen Maritta (1998). *den kommunala invandrapolitiken – arenor, aktörer och barriärer*. Stockholm. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.

Dahlstedt, Magnus (1998). *Politiskt medborgarskap, integration och mångkulturell demokrati. Segregation, utanförskap och politiska reformsträvanden i Sverige från 70-tal till 90-tal. Översikt och forskningsfrågor*. Umeå: P/MI 98/3.

Dahlstedt, Magnus (2000). *Utanför demokratin? Del 5: Marginaliseringens politiska konsekvenser*. Integrationsverkets Rapportserie 2000:18. Norrköping: Integrationsverket

Edgren-Schori, Maud (2000). *Social exclusion – en kunskapsöversikt och begreppsanalys*. Stockholms Universitet: Rapport i socialt arbete nr 98 – 2000.

Emami, Azita (2004) ”Att vara äldre och invandrare” i Blomkvist, Kerstin & Edberg, Anna-Karin Att vara äldre ”... man har ju sina krämpor...”. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Marcus (2002). *Exkludering av invandrare i stadspolitiken. Makt och Maktlöshet i Örebro 1980-2000*. Örebro: Universitetsbiblioteket 2002.

Jönson, Håkan (2001). *Det moderna åldrandet. Pensionärsorganisationernas bilder av äldre 1941-1995*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Järtelius, Arne (1991). *Moderna pionjärer-äldre invandrare i Sverige*. Svenska Kommunförbundets Förlag.

Olsson, Erik (2000). Med bidrag från Dahlstedt, Magnus, Jonsson, Christer och Osman, Ali. *Utanför Demokratin. Del 6: Strategi för demokrati*. Integrationsverkets Rapportserie 2000:19. Norrköping: Integrationsverket .

Petersson, Olof (2004). *Svensk Politik*. Stockholm: Norstedts juridik AB. sjätte upplagan.

Rodrigo Blomqvist, Paula (1997). *Vem representerar invandrare? En studie av kommunalpolitiker i Göteborg*. "Ingen Mans Land?" Forskningsrapport nr 2. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Ronström, Owe (red) (1996). *Vem ska ta hand om de gamla invandrarna?* FoU-rapport nr 1996:3. Stockholm: Socialtjänsts Forsknings- och Utvecklingsbyrå.

Sahlberg, Lillemor (2000). *Utanför demokratin? Del 1: Om invandrares politiska delaktighet. Sammanfattning och diskussion*. Integrationsverkets Rapportserie 2000:14
Norrköping: Integrationsverket.

Socialstyrelsens rapport (1999). *Äldre födda utomlands - En demografisk beskrivning*. Äldreuppdraget, artikel nummer: 26-4, Stockholm: Socialstyrelsen.

Songur, Welat (2002). *Välfärdsstaten, sociala rättigheter och invandrarnas maktresurser – en jämförande studie om äldre invandrare från Mellanöstern i Stockholm, London och Berlin*. Stockholm: Stockholms Universitet.

Statistiska centralbyrån (2004). *Allmänna valen 2002*. Del 4 Specialundersökningar. Stockholm: Statistics Sweden.

SOU (1996:196). *Förnyelse av kommuner och landsting*, Slutbetänkande av Kommunala förnyelsekommittén. Stockholm: Fritzes.

Internetkällor

Lunds Kommuns hemsida: www.lund.se/upload/kommunkontoret/Kansli/PDF-filer/Regler/Regl%20integrationsr%E5d.pdf 051215).

PRO:s hemsida: (www.promalmo.se/Lindangen/formaner.htm 051209).

SOU (2005:112). *Demokrati på svenska? Om strukturell diskriminering och politiskt deltagande*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. www.regeringen.se/sb/d/5073/a/55543.

Statistiska Centralbyråns hemsida: (<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SaveShow.asp>, 2005-11-24).

SPF:s hemsida (<http://www.spfpension.se/pdf/ffil/handbok.pdf> 051209).